

GODS KRACHT IN ZWAKHEID
VOLBRACHT OF MET BEGIN
DER SALATIGA-ZENDING

VOORAFGEGAAN EN GEVOLGD DOOR EENIGE
HERINNERINGEN UIT MIJN LEVENGREIS.

✻ DOOR DE SCHRIJFSTER VAN ✻
„ZONNESTRALEN IN DEN VREEMDE”.

Aangemoedigd door de vriendelijke ontvangst mijner „Zonnestrallen in den Vreemde”, wil ik niet langer weerstand bieden aan het dringend verzoek mijner kinderen en vrienden om ook iets op te teekenen uit mijne herinneringen en ervaringen op mijne levensreis, en iets mede te deelen omtrent het uitstrooien van het zaadje, dat zich thans onder Goddelijken zegen tot zulk een boom met zijne al meer en meer uitbreidende vertakkingen ontwikkeld heeft. Ik bedoel de Salatiga-zending. Alleen zal ik even terug moeten treden tot vroegere tijden, die in nauw verband staan tot mijn levensloop, vooral in betrekking tot de heerlijke beloften, zoo herhaaldelijk in de Schrift ons gegeven voor kinderen en kindskinderen; beloften

waarop het mij zoo goed is te pleiten voor mijne nakomelingen; en die reeds met menige vertroosting mijn hart mochten verblijden.

Ik moet dan beginnen iets aan te stippen uit het leven mijner grootmoeder. ELISABETH JACOBA DE BYE, geboren VAN DER DOES, zuster van JACOB VAN DER DOES, die door de Franschen onder Napoleon te Woerden vermoord werd. Mijne grootmoeder dan met hare moeder heeft in een' tijd van vervolging op 12 jarigen leeftijd uit Frankrijk moeten vluchten.

Hare moeder, twee kinderen bij zich hebbende, werd toen liefderijk opgenomen en geherbergd door een pastoor, wiens invloed echter bewerkte, dat zij tot de R. C. Kerk is toegetreden. Mijne grootmoeder evenwel was zelfs op dien jeugdigen leeftijd niet te bewegen om haar voorbeeld te volgen, zoodat ik het aan haar te danken heb, mijn God te hebben leeren dienen onder de leiding en in het licht van zijn mij zoo dierbaar Woord.

En opmerkelijk! een nichtje van mij en ik zelve, die naar haar genoemd zijn, waren de eerstelingen in onze respectieve gezinnen, die den Heer leerden kennen. Kan men dit niet aanmerken als een bijzonderen zegen, die nog op haar nageslacht mocht rusten?

Uit mijne kinderjaren.

Die goede grootmoeder echter, bij ons aan huis zijnde om mijne moeder te assisteeren bij mijne geboorte, werd een dag vóór die gebeurtenis door een beroerte getroffen, die een einde maakte aan haar leven op aarde; zoodat mijne eerste kleertjes rouwkleertjes waren. Ik zag ze later, zij waren van batist met breede zoomen en soffie knoopjes. Was dit een voorteeken van de velerlei zorgen en wederwaardigheden, later door mij doorleefd?

Geboren in 1824 te Amsterdam, waar mijn vader rechter was, ging ik reeds op twee-jarigen leeftijd naar Noord-Brabant, waar mijne ouders zich metterwoon vestigden te Vught, een dorp, toenmaals nog vrij primitief, ofschoon toch reeds omringd door verscheidene buitenplaatsen.

Van af mijn 6de jaar dateeren mijne herinneringen en zijn vrij levendig. De oorlog van 1830 bracht een ieder in de nabijheid der grenzen in zulk een spanning, dat ook kinderen daar al indrukken van kregen.

De inundatie o. a. als versterkingsmiddel der forten van den Bosch, die ons op een morgen de voordeur

versperde, zoodat wij van uit het raam in een bootje hadden te stappen, het huis en 't dorp vol inkwartiering; van dit alles zagen wij kinderen de donkere zijde niet in; integendeel dat schuitje varen door de plaats, en van de groote waschtob een schuit te maken en met mijn broer Robinson te spelen, vonden wij slechts een pretje. Ook die soldaten met hun mooie uniformen en muziek was een variatie op ons stille dorp, die wij o! zoo aardig vonden. Maar wat ernstiger indruk maakte waren wagens met gewonden, die door mijne ouders gelaafd werden. Zij lagen te kermen dat het ons door 't harte ging; ook een troep krijgsgevangenen, met gescheurde en bemorste uniformen, waaronder eenigen geboeid; dat waren deserteurs, die, naar wij hoorden, doodgeschoten zouden worden. — Dan een zieke soldaat, dien wij vooruitlopende op een wandeling met mijne ouders, tegen een boom vonden geleund; dit alles stemde ons toch droevig. Wij werden gezonden om het rijtuig te halen om den zieken man naar huis te brengen. Hij werd geïnstalleerd in het waschhuis, en verdween daar voor geruimen tijd voor onze kinderoogen, om later weêr te voorschijn te komen op een rustbank in den tuin, dáár nu mochten wij hem be-

zoeken, en door allerlei kinderverhalen wist hij ons te boeien.

Mijne ouders verzorgden met veel liefde de armen van 't dorp, bij wie wij in- en uitliepen, evenals bij de geheele boerenbevolking. Inzonderheid brachten wij gaarne een bezoekje aan eene zekere MIEKE, een jong boerinnetje (weduwe), die in een heel, heel klein huisje even buiten het dorp woonde, dat er echter kraak-zindelijk en netjes uitzag, evenals MIEKE zelve met haar helder-wit boerinnemutsje, zoo ook haar zoontje, een snoezig klein jongske, dat ons steeds tegemoet liep als hij ons zag aankomen. — Er heerschte in die kleine woning eene orde en netheid, zeer in tegenstelling met hetgeen men bij de meeste dorpsbewoners zag, want over het algemeen was die factor van gezondheid nog niet tot hen doorgedrongen, hoewel er vele goede hoedanigheden worden gevonden bij deze Noordbrabanders, die hartelijk, hulpvaardig en vredelievend onder elkaar zijn.

Op een dag echter zagen wij MIEKE met een boertje in Zondagsdos voor het raadhuis staan — wij vroegen haar toen of ze weer ging trouwen, haar antwoord was: „Wat zal ik oe zeggen, JAN kwam

telkens zen piepke bij mien aonsteken, en zeide opeens, „MIEKE, ik had gern een vrouw,” „en ik had gern een man, zei ik” — en zoo gaan we nu maor ons huiske saome bewonen!

Ja, menigmaal werd mijne moeder 's nachts opgescheld om eene kraamvrouw of een stervende bij te staan, en ons werd al vroeg geleerd met kleine zelfopofferingen in dit werk der liefde mee te doen. Was er een lekker hapje op tafel, dan heette het: „Wie geeft zijn portie aan deze of dien zieke?” en om strijd boden wij ons aan, te meer daar wij het dan zelf mochten brengen, en zoodoende het blijde gezicht konden aanschouwen van een zieken man, of vrouw, of kindje.

Op lateren leeftijd de graven mijner ouders op het Vughtsche kerkhof bezoekende, zat er een oud moedertje, die mij vroeg: „hebt ge ook gekend die daar liggen? ach, die waren toch zoo goed voor den arme!”

Gedurende ecnige jaren hadden wij een Zwitserschen gouverneur, en in de vrije uren haalde ik met mijn broer allerlei uit. Wij bezorgden onze beesten, hij tuinierde, bouwde huisjes en wat niet al, waarbij ik als handlangster steeds mededeed; en dit heeft hem zeer practisch ontwikkeld, zoodat hij in latere jaren in

de ontginning van eene tabaksonderneming op Java zich schuren bouwde, bruggen legde, ja zelfs een huis voor zich en de zijnen bouwde. En zoo kwam het, dat ook ik op Java menigen wenk kon geven aan de niet zeer slimme Javaantjes, die mij omringden.

Op mijn negende jaar vertrok onze gouverneur, en werden wij gedurende twee jaren school gelegd bij de Hernhutters te Zeist. Het was een groote reis in die dagen om van uit den Bosch per boot en diligence naar Zeist te gaan; gewoonlijk kwamen wij te laat in Utrecht aan om nog dienzelfden dag Zeist te bereiken.

Wij hadden 't er goed. In onze meisjesafdeeling waren 40 internen, maar de kostscholen waren toen heel wat eenvoudiger ingericht dan in den tegenwoordigen tijd. Ook het leeren was geheel anders; van onze klasse, werd, geloof ik, niet veel werk gemaakt; ofschoon wij op den examen-dag in de kerk, alle in 't wit gekleed met blauwe ceintures, dat een aardig effect maakte, als wát knap te voorschijn traden; want wij wisten precies wat ons gevraagd zou worden, en hadden dat prachtig ingestudeerd. In 't Fransch was ik natuurlijk een bolleboos, en ik moest een vers opzeggen, wat zeer werd toegejuicht; iets, niet

weinig geschikt, dunkt mij, om ijdelheid bij kinderen op te wekken; maar daar ik onder onzen gouverneur, die veel meer plezier had in de lessen van mijn bijzonder begaafden broer, die bovendien twee jaren ouder was dan ik, steeds mijne geringheid had leeren gevoelen, deed het mij geen kwaad.

Ik dankte 's avonds in mijn gebed, dat God mij eene lieve moeder had gegeven, die het reciteertalent in mij had ontwikkeld. En zoo achtervolgde de Heer mij steeds in zijne liefde van kind af aan met wenken en roepstemmen, ofschoon eerst later de eigenlijke beteekenis daarvan tot mij doordrong. Zoo herinner ik mij uit dien schooltijd, dat ik in oorlog was met een medescholier. Toen ik nu 's avonds neêrknielde om het „Onze Vader” op te zeggen, bleef ik steken bij het gebed om vergeving der zonden. Neen! dat kon ik niet bidden! Zelve vergeven kon ik niet, want kleine, zoowel als groote kinderen hebben toch altijd gelijk bij elken twist; en te vragen dat ook mijne zonden niet vergeven zouden worden, dat ging ook niet. Ik sloeg het over! maar ontwaakte dien nacht meer dan eens met een gevoel van schuld, want ik had toch gehoord, dat Jezus zelf ons dit gebed geleerd had. Het gevolg was, dat het eerste wat ik den

volgenden morgen deed, was, mij met mijne wederpartij te verzoenen.

Een ander maal was ik ten middagmaal in een gezin, waar niet aan tafel gebeden werd, en toen kwam de gedachte bij mij op: „Daar de Heere Jezus in Zijn gebed ons leert vragen om 't dagelijksch brood, hoe hebben wij dan niet dubbel te danken, waar het elken dag zoo ongevraagd ons voorgezet wordt!” Alweér een liefdewenk van God, maar hoe vaak werd niet toch nog het middaggebedje zonder nadenken gestameld!

In de kleine gemeente op ons dorp was rustige rust, zooals in dien tijd wel alom het geval was in ons lieve land. Ook herinner ik mij niet uit de Zondagspreek ooit iets van beteekenis te hebben medegebracht. Het kan ook aan mij gelegen hebben, en aan de niet zeer loffelijke gewoonte om er mijn aandacht niet aan te wijden. — Het brandpunt van onzen kerkgang was de koffiepartij bij dominé, waar alle opgezetenen bij mooi weér heen gingen, en dan de kinderbijeenkomst gehouden werd in den tuin, waar wij met een broodje in de hand mochten wandelen. De dominé was bij dit alles een kindervriend bij uitnemendheid, en menig avonduurkje brachten

wij gezellig bij hem door in zijne studeerkamer, waar wij, mijn broer en ik, altijd vrijen toegang hadden; ook dáár ontving ik weer menigen goeden wenk. Ook de Bijbelsche geschiedenis las ik geheel door onder zijn' raad en leiding. Wij deden hem allerlei kinderlijke vragen. Zoo vroegen wij hem eens: „Wat beteekent toch de Drieëenheid?” toen zette hij een eau de cologne flesch op tafel, en zeide: zie, dat is één stuk, en toch zijn het drie, die niet te scheiden zijn: de flesch, het vocht en de geur, en dergelijke vragen meer, die hij steeds op zijn eigenaardige wijze beantwoordde.

En zóó verliepen onze kinderjaren, ook nog van 11 tot 15 jaren, toen ik weer t'huis was. Het was een gelukkige tijd en een onbezorgd leven; mijne ouders alles doende om ons het leven aangenaam te maken; alleen had ik reeds bij tijden als verpleegster op te treden, daar mijne moeder dikwerf lijdende was.

Neuwied — Bonn.

Op mijn 15de jaar kwam er een ommekeer in ons rustige, vredige buitenleven. Mijne ouders verloren hun fortuin. Ik ging nog een jaartje naar de kostschool te Neuwied, waar ik ook mijne belijdenis deed;

1839

opnieuw werden hierbij indrukken in mijn hart ontvangen, waarvan later de vruchten ontkiemden.

Daar hier ook Engelsche meisjes waren, vond ik hier goede gelegenheid de talen te beoefenen, waarvoor mijne moeder den grond reeds bij mij gelegd had, en die mij later zoo goed tepas kwamen op mijne vele reizen, waardoor ik ook menigen geestelijken zonnestraal kon opvangen, die mij tot geloofsversterking werd.

Er komt mij een incident te binnen uit dit jaar, dat mij zeer levendig bijbleef. Mijn kleine zusje had n.l. een operatie te ondergaan aan de halsspier; die in Bonn moest geschieden. Daar was toen ter tijd eene smalle straat, geheel, of ten minste grotelijks, bewoond door studenten, kleine kamers met alkoven, die in de vacantie verhuurd werden, zoo nam dan mijne moeder haren intrek met ons in één dezer woningen. Wij leerden er een Baron en Baronin von HOHENHAUSEN kennen, die met ons op dezelfde wijze het huis bewoonden. De Baronin was geloof ik eene besliste Christin, wat mij wel aantrok; de Baron daarentegen had een bezwaard, onrustig gemoed, dat hem slapelooze nachten gaf. Hij had geweigerd zijns zoons schulden te betalen, waardoor deze tot wanhoop was geraakt; en nu zocht de arme

vader bevrediging voor zijn verontrust geweten in het jaarlijksch bezoeken van zijn graf.

Maar iets anders: op 't oogenblik dat de operatie aan mijn zusje zou geschieden, hield voor de deur een hofrijtuig stil, waaruit eene elegant gekleede dame stapte en bij ons aanklopte; het was Fräulein Von BIÖRNSTIERNA, die ofschoon er nog geene diaconessenhuizen waren, toch diaconessenwerk deed. Zij stond aan 't hoofd van eene kliniek en had van den Professor vernomen, dat eene vreemde dame in een haar vreemd land, haar kind moest laten opereeren.

Zij begon met hare excuses te maken over haar minder passend toilet bij zulk eene gelegenheid, maar daar zij ging dineeren bij den Prins van Pruissen, had ze 't niet anders kunnen overleggen; en vroeg nu mijne moeder haar te mogen assisteeren. Daarna vergezelden Fräulein v. B. en Baronin v. H. ons beurte- lings op onze, het patientje voorgeschrevene, wandelingen. Ook mevrouw v. H. was eene allerliefste dame, die mijne moeder tot troost was in deze voor haar moeilijke dagen. Door die vrienden zagen wij de mooie omstreken van Bonn, en door de relatiën van onzen Baron kregen wij ook toegang tot den kelder van den Kruisberg, waar 24 goed geconserveerde mummies

in kisten lagen; — een van deze had een lossen vinger naast zich, door een Engelschman voor zijn museum afgesneden, maar, naar de oude 100 jarige man, die ons begeleidde, verhaalde, geen rust daarbij hebbende, dien weder terug zond

Eene geschiedenis, die in die dagen veel opzien verwekte, was voorgevallen in onze straat. Een student 's avonds thuiskomende, zag zijn evenbeeld naast zich wandelen, en voor zijne woning komende trad zijn dubbelganger binnen. Geen lust hebbende als verdubbeld op zijn kamer te komen, nam de student zijn intrek bij zijn overbuurman, vanwaar hij alles kon gadeslaan; wat in zijne kamer voorviel. Zijn tweede ik deed alles wat hij gewoon was te doen, en blies toen het licht uit. Maar ziet, in dienzelfden nacht stortte de muur in van 't huis en viel op zijn bed, zoo dat, had hij er in gelegen, hij verpletterd zou zijn geworden, — en hij was overtuigd, dat het zijn beschermengel was, die hem hier van een wissen dood gered had.

Terugkeer naar Holland.

Vertrek naar Indië, Zeereis, Aankomst op Java.

Mijne ouders beproefden nu nog van het kleine overschot van hun vermogen eene boerderij te be-

ginnen. 7 koeien werden aangekocht, doch 5 dezer kregen kort daarop het miltvuur.

Na ernstig overleg geen uitkomst ziende in Holland, werd nu onze reis naar Java voorbereid, waar men hoopte dat mijn broer, nu 19 jaren oud, die zijne studies aan de academie had moeten opgeven, zijn weg zou maken. Door eene aanbeveling van Koning WILLEM II kreeg hij dan ook spoedig den voet in den slijgbeugel.

In dien tijd was dit een gewichtig besluit, maar de Heer had dien weg gebaand ook voor mij, wetende dat Hij mij later in Zijn dienst wilde gebruiken.

Begin December 1841 scheepten wij ons in, en moesten te Hellevoetsluis ruim drie weken blijven liggen, wachtende op Oostenwind. Sleepbooten kende men toen nog niet, en daar tal van schepen er tot bijna drie maanden hadden gelegen, was het een trotsch gezicht, toen op 31 December in de 90 schepen gelijktijdig de haven verlieten.

Een vrome kapitein van hoogen leeftijd, (wij vierden zijn 40-jarig jubileum als kapitein met hem) hoewel een zeeman van den ouden stempel, boezemde mij echter achting en vertrouwen in. De omgang met dien ouden Christen was alweer een geestelijke

prikkel voor mij, want een aangeboren eerbied voor Gods Woord en voor Gods kinderen was mij steeds bijgebleven.

Voor levensgevaarlijke stormen werden wij op deze reis bewaard, maar een ander gevaar bedreigde ons, waaruit de Heer ons echter genadig verlostte.

De Kapitein zag in de verte een schip aankomen, met sneller vaart dan het onze; dat evenals de kapitein, van den ouden stempel was, en zich niet vlug over de golven bewoog. Maar 't schip, hoe ook door den kapitein daartoe uitgenoodigd, bleef weigeren zijne vlag te vertoonen. Ook zag de kapitein niet anders op het dek dan één man aan 't roer, dat alles was verdacht, en meer en meer begon onze kapitein te vreezen dat wij met een roofschip te doen hadden.

Met allen spoed werden toen de houten kanonnen op 't dek gebracht en de geschutpoorten geopend; de houten kanonnen dienden eigenlijk tot sieraad van de koopvaardij-schepen in de haven, maar werden in volle zee weggeborgen. Ook verzocht de kapitein aan de twee zeeofficieren, die als passagiers bij ons aan boord waren, hunne uniformen aan te doen, en zich wat op den voorgrond te stellen; en ziet, toen het schip wat nader bijkwam, en in ons een oorlog-

schip meende te herkennen, wendde het het roer, en keerde zich van ons af; zoodat de kapitein ten volle bevestigd werd in zijn vermoeden, hier met een roofschip te doen te hebben gehad. Verder ging de reis voorspoedig, en 16 April landden wij behouden te Batavia aan.

Mijn eerste verblijf op Java. Salatiga.

Voor mijn broer werd, dank zij den hoogen aanbevelingsbrief, eene functie gecreëerd, en wel die van secretaris van den inspecteur der opiumpacht. Mr. Scott, generaal inspecteur, was meestal reizende over Java en Madura in eigen rijtuig met postpaarden, want spoorwegen waren er in dien tijd nog niet. Voor mijn broer met zijn opmerkzaam oog waren die reizen zeer leerzaam, zoodat hij later bij zijne tabaksonderneming, de juiste gronden wist te kiezen, waar de tabak het best op tierde.

Kort vóór onze aankomst had Mr. Scott zijne vrouw verloren, en verzocht ons, onzen intrek in zijn huis te nemen te Salatiga, en de verzorging op ons te nemen van zijne vijf moederlooze kinderen. — Zoo leidde de Heer dan al dadelijk mijn

weg naar Salatiga. — Ik vond daar als eerste werk eene eenzame Engelsche dame, bij wie 't mij lief was soms een uurtje door te brengen. Zij was eene Christin, zoodat ik, haar in een en ander behulpzaam zijnde, ook van haar iets leeren mocht. — Hier maakte ik ook kennis met den heer LE JOLLE, Ritmeester bij de cavallerie, en toenmaals weduwnaar van Freule STRICK VAN LINSCHOTEN. Doch nu moesten wij door overplaatsing eenige jaren te Dinojo bij Soerabaya doorbrengen; en daarna nog drie jaren te Batavia.

Mr. LE JOLLE, met wien ik op 19jarigen leeftijd in den echt trad, had twee dochtertjes en twee pupillen bij zich inwonen, zoodat mij al vroeg de moederlijke taak werd opgedragen; zij waren toen alle vier tusschen 9 en 13 jaren. Dit dreef mij wel uit om menigmaal hulp in 't gebed te zoeken; ik heette zelfs vroom, maar den waren vrede had ik nog niet gevonden. Ook 't lezen van Gods Woord was nog geene behoefte of vreugde, het was nog als een dood boek voor mij. En toch! de Heer in zijne oneindige liefde, zegende mij boven verwachting in die wel liefelijke, doch niet gemakkelijk taak. Met innige liefde waren de kinderen aldra aan mij ver-

bonden, en thans op 80-jaren leeftijd, zijn drie van haar nog in leven, alle moeders en grootmoeders en nog met dezelfde liefdebanden aan mij gehecht. Wonderlijk wilde de Heer mij in die dagen leiden en zegenen. Als een echt bedorven kind werd het jonge mamaatje getroeteld, en daar ik er nog lang jong bleef uitzien, bij de spoedige ontwikkeling in Indië, werd de vraag gesteld: wie is de mama, wie zijn de dochters? Maar wat ik toen niet vermoedde is, dat ik op heden nog eene kleindochter van mijn jongste pleegkind bij mij zou hebben, die sedert weldra 15 jaren als een zonnestraal mijn levenspad beschijnt.

Terugkeer naar Europa.

Daar nu Mr. LE JOLLE zijn pensioen nam, keerden wij in 1847 naar Europa terug, en hadden toen een zeer moeilijke reis, die vijf en een halve maand duurde in een oud schip, waarin een rattenplaag heerschte, zoodat ze familiaar 's nachts over 't bed, en zelfs 's avonds over de tafel, waar wij aanzaten, heenliepen; ik herinner mij, dat ik al dien tijd 's nachts met een dock over 't gezicht heb geslapen. De matrozen kregen voor de 10 of 20, die ze vingen, een borrel, zoodat zij 's morgens verschenen met ge-

heele risten aan stokken gebonden; voeg daarbij een mazelen-epidemie, waardoor ook ik werd aangetast, en schier aan den rand des grafs werd gebracht, dan gebrek aan zeer gewone levensmiddelen, zooals boter, suiker, aardappelen enz., ja, zelfs gedurende eenige dagen werd het versche water in zeer kleine hoeveelheid ons toegemeten, daarbij zware stormen, zoodat wij in volle zee ons roer verloren, en wij met een noodroer onder een weer opkomenden storm met levensgevaar de Tafelbaai hadden binnen te zeilen, — waar wij dan ook drie weken moesten vertoeven om de averij, aan 't schip te herstellen.

De Kaap de Goede Hoop.

Eenmaal aan de Kaap zijnde, was 't niet zonder belangstelling dat wij den Afrikaanschen bodem betraden. Met open armen werden wij er door de Hollanders ontvangen, die toen reeds gebukt gingen onder het Engelsch bestuur, en door het onlangs vrij worden der slaven een tijd van crisis hadden door te maken. Wij zagen er tal van slavenschepen middendoor gezaagd op de kust liggen.

Voor de bevrijde slaven van die schepen werd door de Engelschen goed gezorgd. Ieder kon een man of

vrouw voor 5 jaren tot zich nemen en een kind voor 10 jaren; doch onder toezicht der regering werd voor goede behandeling gezorgd. De kinderen moesten school gaan en zelfs Zondagscholen bezoeken, welke met de gewone scholen in verband stonden en zoo zag men dan heele troepen onder geleide naar de Kerken gaan; zwarte, bruine en blanke kinderen hand aan hand.

De eerste dagen bleven wij aan boord, en waren toen nog aan een groot gevaar blootgesteld, waaruit de Heer ons opnieuw wonderlijk wilde redden. Aan de Kaap n.l. heerschen dikwijls hevige rukwinden. Eens waren wij met eenige passagiers een dagje aan wal gegaan; de kapitein had beloofd ons 's avonds met de sloep te laten halen, als het weêr het toeliet. Het schip lag nog al ver weg op de buitenreede.

Wij bezochten dien dag o.a. het kerkhof in Kaapstad, waar een tiental Marine-officieren en soldaten begraven lagen, die verongelukt waren, door dat een rukwind hun sloep had doen omslaan.

Toen wij 's avonds aan de haven kwamen, was de beloofde sloep nergens te vinden; maar er kwam een stuurman op ons af, die met zijn boot ons aan boord wilde brengen, daar er volgens hem volstrekt

geen gevaar bij was; de heeren die bij ons waren, beraadslaagden te zamen en besloten den tocht te ondernemen.

Nauwelijks hadden wij echter de haven verlaten, of de wind nam in hevigheid toe, en zoo nu en dan kwam er een windvlaag, die onze boot zou hebben doen kantelen, als de mannen niet met de grootste handigheid telkens het zeil weer hadden neergehaald.

Toen wij nu in de nabijheid van het schip kwamen, was de zee zóó onstuimig en woest, dat er van stil liggen geen sprake was. Nu werd van het schip een touw-ladder neergelaten, en een stevige matroos vatte daarop post. Een vreeselijk oogenblik brak voor ons aan; wanneer een hooge golf de boot dicht bij 't schip bracht, moest een van ons op de punt van de boot gaan staan en een sprong wagen in de armen van den matroos, die dan vlug met zijn last naar boven klauterde, en daarna weer afdaalde om een nieuw vrachtje op te vangen, en zoo droeg hij ons één voor één naar boven. Ik behoef wel niet te zeggen, dat ik dat ernstige oogenblik nooit zal vergeten. Ja, de Heer hielp daar, en behouden kwamen wij allen aan boord, maar de kapitein was in woede

ontstoken tegen onze heeren, die ons aan zulk een gevaar hadden blootgesteld. Een liefde van den Heer was het, mij in oogenblikken van gevaar, ook ditmaal weer, met een kalme en vertrouwen te vervullen, die ik nimmer vooruit vermoed had te zullen bezitten. Ik geloof dat in dergelijke toestanden het gevoel van op geen hulp van menschen te kunnen rekenen, maar geheel in Gods hand te zijn, een kracht was, die mij van Hem werd gegeven.

Kaapstad had toen reeds een vriendelijk aanzien, gelegen op de helling van een berg, doch de omstreken waren nog primitief, zoodat wij, om het beroemde Constantia te bezoeken, door een apenbosch hadden te rijden.

De heerlijke wijn, dien wij uit die enorme vaten proefden, was, naar men ons vertelde, alleen dáár te vinden; want dezelfde wijnstok op een anderen, zelfs naburigen, grond geplant, was dadelijk van minder qualiteit, en wordt daar boschjesmanswijn genoemd, die tegen veel minder prijs aan de Kaap verkocht werd, doch in Europa voor echte Constantiawijn doorging.

De Hottentotten maakten geen aangename indruk, zij zagen er vuil en onverschillig uit. Kaffers zag men er weinig, doch die hadden iets meer aantrekkelijks.

Vervolg onzer Zeereis.

Daar de kapitein wat zuinig scheen bij zijne inkoop, moesten wij nog Ascension, St. Helena en Havre aandoen wegens gebrek aan levensmiddelen of brandstof.

Ascension, een kale rots, waar de eenige ververfing, die er te verkrijgen was, uit schildpadden bestond, welke er in menigte gevangen werden. De kapitein kocht er één, zoo kolossaal groot, dat de matrozen moeite hadden haar in 't schip te hijschen. Wij woonden er een Engelschen Zondags-dienst bij, het zingen begeleid door eene viool. — De Gouverneur had twee sparreboompjes in potten staan voor zijne woning, het eenige groen dat wij er zagen; en toch lag hier een oorlogschip sedert twee jaren gestationeerd. Voorwaar! geen aangename standplaats!

St. Helena, waar wij den daaropvolgenden Zondag doorbrachten, zag er wel wat gezelliger uit. Jamestown, de hoofdplaats, leek een aardig klein stadje met een niet onbelangrijk garnizoen, te oordeelen naar de militaire kerk des morgens, waar wij een vrij groot

regiment en corps zagen heengaan, en ook een gansche schaar soldatenkinderen onder geleide van dames en onderofficieren. En toch! de groote NAPOLEON heeft het er verre van gezellig gevonden op zijn hooge rots. Zoo het echter waar is, dat hij daar den Heer leerde kennen en zich aan Hem gaf, dan zal hij nu Boven juichen over dezen wel voor hem zeer zwaren weg.

Te Havre maakten wij gebruik van den korten tijd dien het schip er stil lag, om het te verlaten. Blijde weer vasten grond onder de voeten te hebben, wachtten wij daar gelegenheid af om thuis te komen. Na 14 dagen deed er zich een leege landverhuizersboot op, die van uit Amerika naar Holland terugkeerde, en liepen toen Hellevoetsluis binnen tegelijk met ons ongeluksschip, dat wederom door tegenwind 14 dagen noodig had gehad voor den tocht, dien wij nu in 24 uren hadden afgelegd.

Den Haag en terugkeer naar Java.

En nu vestigden wij ons in Den Haag, met het plan voor goed in Holland te blijven; maar ziet, ook nu weer waren Gods wegen niet onze wegen.

Nadat twee onzer meisjes nog een paar jaren hadden school gelegen, mocht op raad van den Dokter onze oudste dochter geen wintersaizoen meer in het land blijven, zoodat wij besloten weer naar Java terug te keeren, waartoe wij in 1849 ons opnieuw inscheepten, mijn man hebbende het commando over 140 man troepen.

Inmiddels was mij, na 6 jaren gehuwd te zijn geweest, mijn zoontje HUGO geboren, bij ons vertrek, toen drie maandjes oud. Wij waren dus eene groote familie. Behalve ons waren de eenige passagiers de militaire dokter en een officier. Wij hadden dan ook een zeer aangename reis, er was een piano aan boord, zoodat er muziek werd gemaakt; — ook oefenden zich de meisjes in 't teekenen, onder leiding mijner moeder, die een artist in 't vak was, en de kleine broer was aller lieveling, in wiens verzorging zij mij ook liefderijk bijstonden. Wij hadden o. a. afgesproken, en ook trouw volgehouden, om van zijn 6maandigen leeftijd af, altijd Fransch met hem te spreken, tot oefening der meisjes, en bij de gebrekkige opvoedingsgelegenheden in Indië ook veel waard voor 't kind. Bij de viering nu van zijn' eerste half jaar, maakte

zijn oudste zusje zijn portretje en schreef er dit aardige versje onder:

Je suis le petit HUGO,
De la famille le héros;
Le trésor de mon père
l'Espoir de ma mère
Charmant bijou de quatre soeurs
Petit voleur de mille coeurs.

Simo.

Niet lang waren wij wedergekeerd op Java, of mijn man werd administrateur van een eenzaam koffieland, met name Simo. Diep in 't binnenland gelegen, hadden wij na een uur rijweg van Salatiga, nog zes uren te paard of in een draagstoel af te leggen, langs ongebaande wegen, waar wij verscheidene rivieren moesten doorwaden. En tijgers waren er zoo in menigte, dat wij ons na 6 ure 's avonds niet meer buiten de omheinde ruimte van onze woning konden begeven. Ook gingen er wel zeven maanden om, dat wij er geen blank gezicht zagen.

Bekeering.

Eer ik mijn Heiland had gevonden,
 Dwaalde ik in droevig duister rond;
 Doorleefde vele bange stonden,
 Waarin mijn ziel geen vrede vond.
 Maar toen 'k mijns Heilands stem mocht hooren,
 Die mij van Zijn genade sprak,
 Toen werd de vrede in mij geboren,
 Die mijne zonde-keet'nen brak.
 'k Stond op en vroeg: wat wilt gij Heer?
 En 't antwoord was: leef tot Mijn eer!

Daar echter in die eenzaamheid kwamen de liefdestemmen mij eerst recht te binnen, waarmede de Heer mij sedert jaren had willen wakker schudden; en een gevoel van schuld drukte mij gedurende eenige dagen o! zoo diep ter neder. Toen mijn Bijbel openslaande bij Joh. 14 heeft het heerlijke woord „gij gelooft in God, geloof ook in Mij”, troost en bemoeiding in mijne ziel gebracht, en mij met den vrede vervuld, die alle verstand te boven gaat. Immers naast een rechtvaardig God, vond ik nu ook Jezus en wist, dat Hij mijn Heiland, mijn Verlosser was, en voor 't eerst kwam de gedachte bij mij op, dat

de Javanen ook eene ziel hadden, die behouden moest worden door Jezus, wilden zij niet voor eeuwig verloren gaan.

Om nog een woord te zeggen van de gevaren op onzen tocht naar en van Simo: eens ben ik bijna verbrand. De weg leidde soms door onafzienbare velden met aleng-aleng, eene soort gras van meer dan mans hoogte. Dien dag zat ik in een draagstoel met mijn kind, eene dame achter mij, met het hare; beide werden wij door vier koelies gedragen, terwijl haar man, de heer A., te paard naast ons reed. Wij waren te midden van dit onafzienbare veld, toen de heer A. zag, dat vóór ons de aleng-aleng in brand was gestoken. Juist was een hevige storm komen opzetten. Hij had de tegenwoordigheid van geest de koelies aan te sporen om door de vlammen heen te gaan, dat bij dien hevigen wind maar het werk van een oogenblik kon wezen, terwijl een terugkeer ons onvermijdelijk verbrand zoude hebben, en zoo redde de Heer mij al weer uit dit ernstige gevaar.

De tijgers slapen over dag en gaan slechts na zons-
 ondergang op hun prooi uit; maar wilde zwijnen
 kwamen wij op onze tochten en wandelingen menig-

maal tegen, die vlak voor ons bleven staan ons aanstarende, doch als men zich dan maar onbeweeglijk hield, gingen ze ook weer rustig hun weg.

Begin der Salatiga-Zending.

Maar om tot de Javanen terug te keeren, wier zielen mij zooveel belangstelling begonnen in te boezemen. Simo was een landgoed van den Keizer van Solo, van vrij grooten omgang, 30 paal of Engelsche mijlen in de lengte en 6 in de breedte. De beheerders van deze landgoederen hadden het recht ieder Javaan, die hen in den weg stond, of zijne bevelen niet gehoorzaamde, eenvoudig te dooden. Met het zenden van het oor van het slachtoffer en een goudstuk aan den Keizer was men verantwoord. En helaas! onze voorganger, die trouwens niet goed bij 't hoofd was, had hier groot misbruik van gemaakt. Dit misbruik, zij het ook dat een krankzinnige zich er aan schuldig maakte, schuilende achter de wreede wetten van een Mahomedaanschen Keizer, was zeer te betreuren; maar de misbruiken van dien tijd in de Europeesche maatschappij waren nog veel droeviger. Heel wat heb ik er van gezien, hoe b.v. een ambtenaar op een klein salaris zich in korten tijd wist

te verrijken, den kleinen man verdrukkende om op goeden voet te blijven met inlandsche regenten en vorsten enz. enz. Alleen één geschiedenis wil ik hier mededeelen, mij door den persoon zelf verhaald, n.l. door een officier, die tusschen 1835 en 1845 te Buitenzorg gewoond had. Eens hield er een postrijtuig bij hem op, met een hem bekenden advocaat, en een aanzienlijken rijken Chinees. De gastheer vroeg: „wel hoe staan de zaken?” „De fl. 10,000 zijn binnen,” antwoordde de advocaat. Waarop de Chinees zeide: „Wat denkt de toewan! als de kippen honger hebben en men strooit rijst, dat ze niet zouden willen eten?” (De man had vrije menschen voor slaven verkocht; hij werd hier ten minste van beschuldigd) „Ik liet een keurig goud jonkje maken,” ging hij verder voort, „geladen met fijne staafjes stofgoud en gaf dat als geschenk aan den hoofd-ambtenaar in de zaak en de noodige kleine geschenken aan zijne ondergeschikten, beloofde f 10,000 aan mijn vriend den advocaat en zoo werden de kippen verzadigd.”

Gelukkig dat er sedert een ander soort van Europeanen naar Java ging, de publieke opinie ontwaakte, en aan de regeering de oogen opengingen. Langzamerhand werden de misbruiken gekend en

onderzocht, verscheidene personen ontmaskerd en ontslagen, terwijl eenigen van naam en opvoeding hunne daden hadden te boeten in de gevangenis.

Maar om op Simo terug te komen.

Intusschen had de handelwijs van onzen voorganger, het volkje vervuld met angst voor blanke lieden, zoodat zij niet zelden bij onze nadering op de vlucht gingen. Zoo was ook weder eens een geheele kampong leeggelopen op onze komst, alleen een vrouw met drie naakte kinderen was blijven zitten, het oudste, ongeveer 6 jaren oud, met opgezet lichaampje en magere beentjes, verschool zich achter zijne moeder. Ik vroeg haar: „waarom loopt ge ook niet weg.” Ach, zeide ze, KODAK (kikvorsch) zoo heette de oudste, kan zoo slecht loopen. Door een mislukten oogst voedden die arme lieden zich dan ook slechts met boschvruchten en bladeren. Ik vroeg haar mij dat kind mede te geven, maar zij wilde niet. Dagelijks echter zocht ik dat viertal nu op, hun ook iets te eten brengende; en toen mijn zoontje een schaapje rijk werd, vroeg ik KONOK het te verzorgen en te laten weiden; dit nam hij op zich, doch onder voorwaarde, dat hij niet dicht bij de blanke menschen behoefde te komen. Niet lang

daarna kwam er een tweede schaap bij en wel een ram met hoornen, die hem op een onbewaakt oogenblik een stoot in den rug gaf, zoodat hij half bewusteloos tot mij werd heengedragen. Ik zette hem bloedzuigers, wat toenmaals het groote middel was, en verpleegde en verzorgde hem.

Het leventje bij de nu niet meer gevreesde blanken beviel hem, en hij hechtte zich zoo aan mij, dat hij mij als een hondje naliep. Zoo had ik dan al één hartje door liefde overwonnen, dit was de eerste stap. Maar wat nu verder? Ofschoon in 't Maleisch vrij goed te huis, met het Javaansch dat hier uitsluitend gesproken werd, was dit niet het geval. Ik schreef aan zendeling JELLISMA om mij een Christen Javaan te zenden, om te zien hoe ik dan verder zou komen. Dat viel in goede aarde en al spoedig kwam PIETER SEDAYO met zijne vrouw MERARI en een ongeveer tienjarig broertje JOESAK.

Nu maakten zij bekend, dat er gelegenheid bestond om te leeren lezen en schrijven. Leergierig was het volkje echter niet, zoo dat KODOK en een gewezen soldaat, een Boeginees (zijn doopnaam was later DANIEL) de eerste en eenige scholieren werden, die beide ook onder de eerste doopelingen werden opgenomen;

en zich later betoonden ernstige Christenen te zijn.

Zeer spoedig leerden de groote, zoowel als de kleine discipelen lezen; en 's avonds, als PIETER met zijn kleinen kring, waaronder ook eenigen onzer dienstboden, gezeten op een mat, tot verlichting op Javaansche wijze slechts een oliepitje, dat den Bijbel bescheen, voor hen las, behoorden beiden tot de aandachtigste toehoorders. Als men KODOK — nu LEONARDUS — vroeg of hij nu gezond was, antwoordde hij: „O ja sedert ik den Heere Jezus toebehoor, ben ik niet meer ziek.”

Zondags had ik de bijeenkomst bij mij aan huis, gewoonlijk door nog enkele anderen bijgewoond. Het zingen, dat een muzikaal oor wel niet gestreeld zou hebben, ging toch uit volle borst, en beviel hun bijzonder; zoodat de vergadering reeds het aanzien had van eene kleine gemeente, hoe dit zij, de kern van een gemeente was toch reeds aanwezig in de twee eigenaardige discipelen van PIETER.

Wel jammer, dat PIETER kort na zijne aankomst zich een hammetje van een wild zwijn had laten smaken; varkensvleesch toch is den Mohamedaan een gruwel, hierdoor had hij zich op Simo ten eenenmale impopulair gemaakt.

Daar het volkje nog zoo weinig met de buitenwereld in aanraking was gekomen, was hun bijgeloof ontzettend. Als een klein bewijs hiervan de volgende geschiedenis.

Een 10 à 12jarige knaap, die zijn vader had vergezeld om de wilde zwijnen van 't rijstveld te verwijderen, en naar Javaansch gebruik achter hem liep, werd door een tijger gegrepen en verscheurd. Nu besloot mijn man dan ook niet langer aan den onwil der bevolking toe te geven, en een val te laten zetten. Maar ziet, nauwelijks was dit geschied, of er verscheen, toen ik eens alleen t'huis was met mijne meisjes, een dertigtal hoofden, gewapend met lansen en krisen, en hurkten neer voor mijn huis. Niet wetende, dat dit een bewijs van eerbied was, heeft hunne verschijning natuurlijk geen aangenamen indruk gemaakt. Zij vroegen den toewan te mogen spreken, maar deze niet t'huis zijnde, konden zij 't ook wel aan de njonja zeggen. Het was het nederige verzoek, den tijgerval te laten wegnemen. Op mijne vraag: waarom? was het antwoord: weet njonja dan nog niet, dat de zielen onzer voorouders in die tijgers wonen, en dat men, door ze te vangen, ongeluk over 't land brengt. De val bleef staan. Den vol-

genden middag kwam de opzichter voorbij een „heilige”, die op een eenzamen weg zijne woning in een boom had gemaakt, vanwaar hij zich 's nachts verlustigde de tijgers te bespieden. Deze zeide tot hem: „Er moet een tijger in den val zijn. O weel! o weel! nu komt er ongeluk over ons, want van de twee, die hier voorbij gingen, is er maar één terug gekomen.” Op zulk een spoedige vangst had ook de opzichter niet gerekend, doch hij vertrouwde, dat de zware pilaren den vriend wel tot den volgenden dag gevangen zouden houden; doch men had buiten den waard gerekend; den volgenden morgen vond men de dikke pilaren verbroken en de tijger ontsnapt. Volgens onzen „heilige” was het een tijgerin geweest, die door twee tijgers was in vrijheid gesteld. De nacht daarop, (want de val was weer opgezet) kwam er andermaal een tijger in; doch terwijl de kooi gemaakt werd, die hem moest overbrengen, hielden een aantal mannen met groote vuren de wacht, om respect in te boezemen aan nieuwe indringers. — Maar nu zeide onze „heilige” dat was minder, want die er nu in zat, was maar een madjang dayo, een tijger die te visite was op Simo; die bracht geen ongeluk aan.

Een prachtig exemplaar van een koningstijger werd

dan ook in de gemaakte kooi den anderen morgen bij ons aan huis gebracht. Wel jammer dat het mooie dier verdronken moest worden.

Het was in alle opzichten een eigenaardig volk. Zij kregen allen de noodige gronden om hunne rijst op te bouwen, waarop zij ook katoenboomen plantten. Het katoen werd door de vrouwen gesponnen en op handramen geweven; hiervoor hadden zij tweemaal in de vijf dagen op te komen om in de koffietuinen te werken. Maar wanneer in drukke tijden meer handen vereischt werden, was niemand hunner te bewegen om voor loon te werken; men moest dan koelies uit een naburig land ontbieden.

Alvorens Simo te verlaten, nog even eene reis door het binnenland beschreven. Het ging naar Kediri, waar ik mijne schoonzuster zou assisteeren bij hare bevalling, en het huwelijk mijner zuster zou bijwonen. Een mijner pleegdochters vergezelde mij, en zoo zette zich de karavaan in beweging, bestaande uit onze twee paarden, het paardje van MERARI, DANIEL en de noodige koelies als dragers onzer bagage, ook een koelie bij ieder paard om ons op en af in de stijle ravijnen bij te staan, en ook de rivieren te helpen doorwaden; en zoo hadden wij 7 lange uren

door te maken alvorens Solo te bereiken, waar wij vriendelijk logies vonden bij eene ons bekende Fransche familie. Des anderen daags hoopten wij de rivier met eene prauw af te zakken, maar helaas het water was te ondiep voor elke scheepvaart. Wat nu te doen? Goede raad was duur. Doch ziet, daar ging juist een heer terug naar zijn koffieland, den weg op over de Lawoe die ons drie plaatsen in zijn karretje aanbood, twee op de bank en MERARI aan onze voeten. De weg over de Lawoe werd zelden door Europeanen gebruikt, gebaande wegen waren er dan ook niet. Intusschen, moedig besloten wij toch maar van het vriendelijk aanbod van dit heerschap gebruik te maken. Gastvrij en met groote deftigheid ontving hij ons in zijne woning, heel vriendelijk liet hij den anderen morgen twee tendoes voor ons in gereedheid brengen, waartoe hij twee zijner mooiste leuningstoelen beschikbaar stelde, hij voorzag ons daarbij van een dubbel stel koelies, zoodat wij bijna zonder rusten den tweeden reisdag doorbrachten. Hier kwamen wij bij een Widono, een inlandsch ambtenaar, die ook op zijne wijze ons gastvrij herbergde. Wij werden n.l. verwezen naar het logeergebouw, waar noch deuren noch vensters te vinden waren, slechts opene ruimten

om lucht en licht binnen te laten. De Radenayo, zijne vrouw, kwam met ons het avondeten gebruiken, en zeide zeer vereerd te zijn met hare Europeesche gasten. Alleen was zij verrukt van een diamanten steen, dien zij in mijn trouwring opmerkte, en vroeg mij haar dien te verkoopen. Dat die belustheid op mijn ring niet heel geruststellend was bij zulk een slecht besloten logies, in die eenzame woestijn, kan men nagaan, maar de Heer hielp door en bewaarde en behoedde ons ook alweer in dien nacht en in den volgenden; want wij hadden op koelies te wachten, die allen in beslag waren genomen door eene bruiloft van een Indische grootheid. Evenwel was het een verademing toen aan den morgen van den tweeden dag reeds vroeg de karavaan zich in beweging kon stellen. Aanvankelijk ging nu alles goed, en het genot van eene prachtige natuur en frissche berglucht was onbeschrijflijk; maar opeens werden wij opgeschrikt door het geroep: „madjang!” „madjang!” (tijger, tijger). Ja, een tijger, die lag te slapen, versperde ons den weg. Mijn trouwe Daniël, die de koelies flink aanzette, werd in Gods hand onze redder, want hadden die ons in den steek gelaten, wat was er van ons geworden! De tijger echter,

gestoord in zijn slaap, verwijderde zich met langzame schreden, zonder verder naar ons om te zien.

Wel wat geschokt, doch dankbaar, vervolgden wij onze reis, en kwamen nog vóór zonsondergang bij den prins-regent, die met de meeste hoffelijkheid ons ontving. Wij zagen er het batak-werk van moeder en dochters, zoo mooi als ik het nog nimmer had zien uitvoeren.

De Radenayo (vrouw van den regent) at met ons aan tafel, maar de dochters bedienden ons, telkens als zij haar vader naderden een slamat makende, en evenals de andere bedienden steeds in kruipende houding, en hem nimmer den rug toekeerende.

Den volgenden morgen gaf de Regent ons zijn rijtuig met vier paarden, dat ons nu over een gebaanden weg naar Madioen zou voeren. Gezellig ons daarin neervleiende, dachten wij aan 't einde van onze onaangenaamheden te zijn, toen op eens krik! krak! de veer van het rijtuig in tweeën brak. Maar alweer gaf de Heer uitkomst. De beide loopers, die achterop stonden, om de paarden voort te drijven, zochten bamboe op, en bonden den wagen zoo sekuur vast, dat wij zonder letsel er onze voorgenome étape mede konden voleindigen.

In Madioen gevoelden wij ons spoedig tehuis bij den secretaris der residentie, een lieve Europeesche familie, en ware het niet geweest, dat 's nachts een tijger onder ons raam met een geweldig geluid kwam brullen, wij zouden er een heerlijk rustpunt op onze reis hebben gevonden.

En nu nog één tendoetocht en één dag behelpen, wat echter, jong zijnde, te overkomen was. Alleen moesten wij nog de teleurstelling ondervinden, dat mijn broer, die ons in den vroegen morgen tegemoet zou zijn gekomen, ons eerst tegen den avond kon bereiken; en daar de warongs (ambulante restauraties) er zoo weinig frisch uitzagen, hadden wij er ons niet aan durven wagen, zoodat het een ware vastendag voor ons geweest is, die ons niet weinig deed verlangen onzen honger te stillen. Dat zeide ik aan mijn broer. „O!” was zijn antwoord, „hier woont juist een mij bekend inlandsch hoofd, laat ons daar eens ingaan.” En ziet, de man zat gehurkt op zijne mat voor een wát smakelijken inlandschen maaltijd; waarbij hij ons recht vriendelijk uitnoodigde met hem aan te zitten. Vorken en lepels ware een luxe, die hij zich niet veroorloofde, evenmin die van borden, doch pisangbladeren deden hiervoor goeden dienst; en

nimmer geloof ik ooit aan een smakelijker disch te hebben gezeten, en hier leerde ik verstaan, dat honger ook wel de beste kok is.

Dat nu bij aankomst te

Kediri

de comfort en het goede bed in het logeergebouw van den Resident, waar ook de familie gehuisvest was, ons beviel, behoeft wel geen betoog. Ja zoo doet het gemis van elke gave van Gods liefde, die wij zoo dagelijks maar genieten als of zij ons toekwam, de dubbele waarde er van gevoelen.

Alles ging nu naar wensch, de kleine wereldburger kwam zijne ouders verblijden. Maar weldra bleek het, dat eene min voor 't kind gezocht moest worden, en dit ging beter te Blitar, de eigenlijke woonplaats van mijn broer en zuster, dan in Kediri; zoodat op gevaar af, dat mijne lezers dit langdradig mochten vinden, ik dezen tocht toch ook nog wensch te beschrijven, waarin ik voor Gods wonderbare bewaring, meer dan ooit in mijn leven heb te danken en te loven.

Mijn broer en ik stapten dan in een open rijtuig, bespannen met vier kleine paardjes, wel niet best gedresseerd, maar de beide loopers, die achterop ston-

den, hielpen zoo flink om ze vooruit te krijgen, dat wij bepaald meenden vóór 6 ure, dat is vóór donker, het oerwoud dat wij te doorkruisen hadden, achter den rug te zullen hebben. Maar te midden van dit bosch moesten wij het door de uitbarsting van de Kloet verwoeste gedeelte doortrekken; geen groene boomen meer, alleen verkoolde stronken omringden ons nu, en een dikke aschlaag, gevormd door de lavastroomen, werd al zwaarder en zwaarder voor de arme paarden, zoodat de loopers er de moeielijkheid van inziende, de vlucht namen, en de koetsier, wilden wij, al was het ook voet voor voet, vooruit komen, zich genoodzaakt zag de paarden bij den streng te leiden, terwijl een kleine Javaansche jongen dien wij bij ons hadden, zijne plaats innam op den bok. En zoo ging het nu stapvoets in pikdonker, zoodat wij dankbaar waren, 's nachts om drie uren, in stede van 6 ure, het huis te Blitar te bereiken.

Zoo de eerste helft der reis interressant en aardig was, door de verschillende apen-kolonies, zoowel zwarte als grijze, die ons door hunne aardige sprongen van tak tot tak vermaakten, of een aapje dat loopen leerde, terwijl het bij den staart werd vastgehouden, en als 't rijtuig even stil hield sommige apen zoo nabij kwamen, dat wij ze op

vruchten konden onthalen; ook door de vele pauwer die wij ontmoetten; zoo was het laatste gedeelte der reis een vreeselijke, nimmer te vergeten, tocht. In de verte hoorden wij tot twee malen toe het gebruder tigers, die ons ieder oogenblik konden bespringen. Mijn broer zat zwijgend naast mij, ook ik uitte geen woord; maar dat wij beide steeds aan de trouwe hoede van onzen God ons hebben aanbevolen, gevoelden wij voor elkander. Die God heeft ons dan ook weer wonderbaar willen beschermen. Ja, als een Daniël in den leeuwenkuil redde de Heer ons hier door de macht Zijner liefde, en bracht ons veilig aan de plaats onzer bestemming.

Terugreis van Kediri naar Salatiga.

Na nu nog een genoegelijk tijdje en familie te hebben doorgebracht, ving de terugreis aan, die vrij wat rustiger volbracht werd.

Tijdens de regeering van den Gouverneur-Generaal ROCHUSSEN, had men slechts een vriendelijk woord te spreken tot den Resident, om zijn geheele gebied met postpaarden te doorrijden. De daarop volgende landvoogd, het misbruik hiervan ziende, maakte er een einde aan, en bracht de posterijen tot hun oor-

1 Sept. 1845. mei 1851

spronkelijk doel terug, n.l. het uitsluitend gebruik van postpaarden voor Gouvernementsambtenaren in dienst.

Niettegenstaande dezen onlangs genomen strengen maatregel, waagde ik toch nog een verzoek aan onzen vriendelijken gastheer, den Resident van Kediri; die zeide echter: „Neen, mevrouw, het spijt mij erg, maar ik mag het gebod niet overtreden.” Inmiddels liet hij zijn controleur ontbieden, en gaf hem een boodschap aan zijn buurman, den Resident eener andere Residentie, er bij voegende: „en dan neemt ge deze dames maar mede”; en ziet, zoo deed ook de volgende Resident en na dezen ook de anderen, die wij op onzen weg vonden, terwijl wij bij enkelen, nu het over den grooten postweg ging, nog gastvrijheid genoten, en wel tot wij dicht genoeg bij ons koffieland kwamen, om verder te paard onzen tocht te voleindigen. Ja, Indische menschen zijn, dat moet men van hen zeggen, hulpvaardig en gastvrij bij uitnemendheid. Een klein staaltje van die vriendelijke hulpvaardigheid valt mij daar in. Te Semarang zijnde, interesseerde ik mij aan een jonge gouvernante, die om gezondheidsredenen hare functie niet meer kon waarnemen, en aan wie het geld voor de terug-

reis ontbrak. Ik sprak er den Resident over, en in dienzelfden avond naar de societeit gaande, wist hij zoodanig de belangstelling voor die jonge dame op te wekken, dat hij bijna de benoodigde som bijeen kreeg.

Salatiga—Ambarawa.

Daar de gezondheid van mijn man hem niet langer in staat stelde het beheer over dit groote koffieland te voeren, verlieten wij deze eenzame plek, die ons allen lief was geworden, en vestigden ons te Salatiga. Hier werden nu na eenigen tijd de twaalf eerstelingen gedoopt door zendeling HOEZOO. Onder deze waren ook DANIEL en LEONARDUS, de laatste met zijne moeder en twee jongere broertjes, die de namen ontvingen van DAN en DIRK. Tot hulp in hun onderwijs, had ik gedeeltelijk PIETER SEDAYO gehad en JOESOP, een oud man (Christen-Javaan) mij ook door JELLISMA toegezonden. JOESOP was wel geen licht, maar een Christen, die blijkbaar den Heer liefhad, en zodoende een invloed ten goede kon hebben.

Het was wel een klein en zeer eenvoudig begin, slechts enkelen van hen hadden lezen geleerd, maar

toch in vollen ernst en belangstelling, traden zij tot het Christendom toe, hetgeen ook in hun handel en wandel duidelijk is gebleken.

Zendeling HOEZOO scheen tevreden, en ik, ofschoon de diepte van hun geloofsleven niet kunnende peilen, begreep toch, dat er iets toe noodig was geweest, om met zooveel geduld en volharding het onze Vader, de Tien Geboden, en de Geloofsbelijdenis in hunne ongeoefende hersenen te prenten, want allen hadden die vlot leeren opzeggen. Onder HOEZOO's discipelen was o. a. een ongeveer 14-jarige jongeling, die met den naam van PAULUS gedoopt werd. Zijn open gezicht en stralende oogen trokken mij al dadelijk aan, hij werd dan ook in vervolg van tijd een bepaalde hulp voor mij.

Ambarawa.

De kleine gemeente moest ik nu aan PIETER overlaten, terwijl HOEZOO om de drie à vier maanden een paar dagen kwam om de sacramenten te bedienen, huwelijken in te zegenen, enz.

Mijn man had tijdelijk de directie te Ambarawa waar te nemen van het groote militaire hospitaal aldaar, en zoo verhuisden wij naar deze plaats, toenmaals

nog slechts een militaire nederzetting in verband met fort Willem I.

Hier was het, als overal op Java, weer geestelijk dood; geen kerk, zelfs geen school. De dominé van Semarang kwam drie- à viermaal 's jaars over en hield dan een dienst in de sociëteit van het fort, doopte eenige kinderen van militairen of Indo-Europeanen, dat was al. Maar nu was mijn hart geopend, ik had leeren vragen aan den Heer: „welk is 't werk, dat Gij hier voor mij bereid hebt om voor U te doen?” en mijn oog viel op de ledigstaande generaalswoning in het fort. Ik vroeg toen aan den Kolonel, die het commando had over 't garnizoen, mij die Zondags te willen afstaan voor een Zondagschool. Niet ongenegen aan mijn verzoek te voldoen, zeide hij echter: „maar mevrouw, er zijn hier geen kinderen.” Nu verzocht ik hem een officieele opname te laten doen van Europeesche en Indo-Europeesche kinderen tusschen 6 en 14 jaren, waartoe hij zich ook bereid verklaarde; en de uitslag was, dat men 47 kinderen vond, gedoopt in de Protestantsche kerk, dus 47 candidaatjes voor de Zondagschool! Want doopen toch laten ze hunne kinderen, als is het dan ook meestal hun eenige kerkgang. En deze 47 vormden slechts een kleine meerder-

heid boven de Roomsche Katholieke jeugd — zoodat ik mij al spoedig met een aardig kindertroepje geïnstalleerd zag in de ruime binnengalerij van de zoo schoone generaalswoning. Goede uurtjes bracht ik met die jeugd door; gesteund door een goed gezind oud-kapitein, die hier een toko, of beter gezegd *de* toko van de plaats had. Doch toen de tijd naderde, dat wij weer naar Salatiga zouden terugkeeren, sloeg ik den predikant voor naar een evangelist uit te zien voor Ambarawa, wat gelukkig zijne goedkeuring zoodanig wegdroeg, dat hij mij voorstelde den persoon te zoeken, terwijl hij voor het geld zou zorgen, dat er voor noodig was.

Ik plaatste toen een advertentie in een der bladen, waarop twee brieven kwamen, de een mooi van stijl en net van schrift, de andere niet schitterend, noch van stijl, noch van schrift of spelling. Ik schreef aan den heer KING, een jong mensch van beslist Christelijke beginselen, om mij hier in te raden. KING is later in Schotland Theologie gaan studeeren en heeft daarna nog vele jaren op Java gearbeid, om zijn levensloop te eindigen als predikant bij de afgescheidene gemeente te Tilburg. Maar om op mijn schrijven aan hem over die twee personen terug te

komen, hij antwoordde op zijn eigenaardige wijze: „Neemt gij den man van den mooien brief, dan zullen de duivelen zich verheugen, en neemt gij BURGERS, den man van den eenvoudigen brief, dan zullen de engelen zich verheugen.

Dat nu mijne keus viel op den laatstgenoemde, spreekt wel van zelf. BURGERS was een gewezen tuinman, door Ds. HELDRING als zendeling-werkman uitgezonden en toenmaals verbonden aan eene thee-plantage.

Vriend BURGERS kwam dan ook nog vóór ons vertrek, maar jong en verlegen als hij was, maakte hij zijn eerste bezoek al stotterende, zoodat ik dacht: de engelen mogen zich verheugen, maar ik verheug mij niet. Echter al weer een les, om niet op den eersten indruk af te gaan. De jonge man had den Heer lief met geheel zijn hart, en aanvaardde zijn werk met den grootsten ijver; en, beminnelijk als hij was, duurde het niet lang of hij nam alle harten in; niet 't minst die van de kinderen. Deze nam hij ook in de week dagen bij zich, om ze te leeren lezen en Gods woord met hen te bespreken; en Zondags verzamelde hij het troepje bij zich aan huis, en zoo wandelden zij onder zijn geleide het fort in, tot groot

vermaak van de inwoners, voor wie elke afwisseling in hun vrij eentonig leven eene aardigheid was. BURGERS bezocht nu het hospitaal en de ouders der kinderen, in één woord maakte zich ten zeerste verdienstelijk, en zoo bracht hij twee jaren te Ambarawa door. Daarna nam de predikant van Semarang hem bij zich en stelde hem aan als godsdienstonderwijzer en ziekentrooster.

Ook dáár bezocht ik hem, en vond hem bij mijn eerste bezoek omringd van een twintigtal soldaten, ieder met een glas water voor zich, want het was eene kleine afschaffings-vereeniging, die hij met hen in het leven had geroepen. Ik bezocht met hem de gevangenis, en hoorde daar zijn eenvoudig doch tot het hart sprekend woord, zag zijne kleine Chineesche gemeente, die zich nog na zijn overlijden tot mij wendde, met verzoek hun toch weer een zendeling te zenden, precies zooals Toewan BURGERS was, want onder zijne leiding hadden zij zich zoo gelukkig gevoeld, zeiden zij; wat mij helaas toen niet mocht gelukken. Ook had hij in het geloof een Chineesch weeshuis gesticht, in één woord, hoezeer ik zijn heengaan van Ambarawa ook betreurde, ook te Semarang was hij weer de rechte man op de rechte plaats.

Te Ambarawa stond ik ook aan menig ziek- en sterfbed, want in dergelijke gevallen verdeelden wij, officiersvrouwen, de verpleging onder ons, bij dag en nacht; en zoo woonde ik eens een zeer droevig sterfgeval bij.

Een jong officiersvrouwje had zich door hare meid laten overhalen, om zich door een Chinees de toekomst te laten voorspellen; het was niet lang voor de geboorte van haar eerste kindje, en volgens die voorspelling zou zij den veertigsten dag na hare bevalling sterven.

Het kind werd geboren, in de eerste dagen ging zelfs alles wonderlijk voorspoedig. Zij was weer over huis, toen zij den negenden dag een koortsaanval kreeg, die van toen aan elken dag in hevigheid toenam, en zij aldra buiten kennis geraakte. In haar ijlen speelde de Chinees steeds een groote rol, bood men haar drinken of iets anders aan, dan was het: „ja drinken van den Chinees.” Wilde men haar kussen opschudden, dan heette het: „het kussen van den Chinees” en zoo met alles. Haar man, die zich ongerust begon te maken, verzocht ons, dames, onderling sprekende de datums te verwarren. Wat er van zij, de 40ste dag brak aan; ik stond des morgens

met haar min voor haar bed, toen zij zonder eenig teeken te geven haar man of mij te herkennen, zeide: „zou de Chinees mij vandaag vergeten?” en 's namiddags, om 3 uur, weer met haar man voor haar bed staande, blies zij den laatsten adem uit.

Gelijktijdig hoorden wij een gegil en geschreeuw in het bijgebouw; het was de meid, die in wanhoop hare kleren verscheurde en riep: O die Chinees, die Chinees!

Men zag meer zulke vreemde zaken op Java. Zoo bijv. een kind, dat steeds door eene onzichtbare hand met steenen werd geworpen, die het echter niet raakten. Geloofwaardige menschen hebben dit bijgewoond, zelfs een hoofdofficier heeft het huis laten omsingelen, en alleen met het kind in een kamer gaande, en het op zijne schoot nemende, bleven de steenen nederdalen van uit het plafond.

Ik heb wel eens gedacht of in landen of plaatsen waar het Christendom nog geen beslag op legde, zooals in Europa, de booze geesten daar wellicht nog grooter macht uitoefenen!

Salatiga.

Zoo keerden wij dan terug naar Salatiga. De kleine gemeente had zich goed gehouden, en blijde was ik

weer in hun midden te zijn. Verscheidene belangstellenden hadden er zich bijgevoegd, en ook het schooltje was aangegroeid door kinderen der gedoopten, want Mahomedanen kwamen niet tot ons.

Een Indo-Europeaan, die vriendschap met PIETER gesloten had, stond de kleine gemeente toe bamboe bij hem te kappen tot het bouwen van een kerkje; en zoo bouwden zij zich dan ook een lief en net bedehuisje in onze buurt. Langs een voetpad door groente-velden moest men het bereiken, en zoo was het o! zulk een aardige aanblik Zondags de gemeente, die zich eerst bij PIETER verzamelde, in optocht één voor één naar het kerkje te zien wandelen, de kleine LEONARDUS met het tafeltje voor den spreker op zijn hoofd, den stoet openende. Dat tafeltje durfde men niet laten staan vanwege de dieven, maar de kleine man liet dit ambt, (of hoe zal ik het noemen?) zich door niemand uit de handen nemen.

Ook PIETERS huisje werd door de ontvangene bamboe vergroot, zoodat er nu ruimte genoeg was voor de ontvangst zijner gasten. Het huis bestond nu uit een ruim voorlokaal, met een tafel en een paar banken in 't midden, dienende voor school, en aan beide zijden ambeë's, of breede banken met matten

belegd, door de logé's over dag voor zitplaatsen gebruikt, en des nachts om op te slapen; nog een paar afgeschoten kamertjes aan de achterzijde, en ziedaar de beschrijving van eene inlandsche woning. Het koken en andere werkzaamheden geschieden in de open lucht of in een klein bamboe bijgebouwtje, dat bescherming gaf tegen den zwaren regen in de regenmoesson.

De Javaan is hoogst eenvoudig en heeft zooals men hier weer ziet, weinig behoefte aan hetgeen wij Westelingen comfort noemen.

Bezoeken waren PIETER welkom op ieder uur van den dag, maar 's avonds kon men zijn volkje geschaard vinden, als reeds beschreven op Simo, gehurkt op de ambé, met PIETER vóór zijn Bijbel, verlicht door het beschreven oliepitje, terwijl de kleine JOESAK, toen ongeveer 12 jaren oud, in een ander hoekje met de kinderen zat, hun het Onze Vader, de Tien Geboden, de Geloofsbelijdenis, of een tekst voorzeggende, tot zij het in hun kinderhoofdjes hadden opgenomen; en zij vonden dit zóó heerlijk, dat de kleine vijfjarige DIRK er zelfs altijd bij wilde zijn, die dan ook geregeld mede mompelde, tot hij er bij in slaap viel.

Maar wie waren nu de logé's of gasten, die 's nachts

zich op de ambé neervlijden? Het waren dezulken, die ver af woonden en voor korter of langer tijd kwamen, om door PIETER onderwezen te worden en zich in de Christelijke gemeenschap te verlustigen.

De Heer WEIFENBACH, Onder-Adjutant bij de Genie, belast met het toezicht op de militaire gebouwen te Salatiga, had altijd werk voor hen, zoodat ze logies bij ons vindende, over dag hun kost konden verdienen, die hen door MERARI werd toebereid; zoo kon men het niets-doen voorkomen, en leerde men hun, dat aan het Christendom een werkzaam leven verbonden was.

De heer WEIFENBACH was een Christen, die kweekeling was geweest in de opleidingschool van het Nederlandsch Zendinggenootschap, maar zich niet thuis had gevoeld in de moderne richting, die er toenmaals heerschte. Sedert was hij de militaire loopbaan ingegaan. Door deze welwillende regeling, was hij mij een flinke hulp voor mijn volkje.

Eenigen onzer luidjes hadden hunne hutjes op ons erf gezet, zoodat wij eene aardige kleine kolonie om ons heen hadden. Onder deze was een gepensioneerd soldaat, gedoopt met den naam van JACOB, en zijne vrouw met dien van RACHEL. Het heel zuinig moetende

aanleggen, had hij zich een heel klein hutje tegen den muur van onze keuken gebouwd, waar precies hun Ambé in paste.

Iemand zeide eens tot hem: „wel JACOB, is dat jouw huis? mijn kippenhok is nog grooter. „Ja, Toewan,” was zijn antwoord; „grootte heeren, grootte huizen, maar niet zoo gelukkig als JACOB”. Hij deed wel eens een boodschap voor de menschen te Semarang, doch viel dit in het laatst der week, dan liep hij den geheelen nacht door om den Zondagsdienst niet te missen.

De ochtenddienst hield PIETER beurtelings in de respectieve hutjes, waar zich dan allen vereenigden, en liefelijk was het om 6 uur gewekt te worden door hun gezang. Ook ik woonde die ochtenddienst soms bij, en zag dan hoe ze, evenals na afloop van den Zondagdienst, zich de hand reikten met het gebruikelijk: „Slamat abis koempelan (gezegend zij u deze bijeenkomst).

Wij hadden in ons kringetje een jeugdigen Mahomedaanschen priester, die al spoedig tot beslissing kwam om Christen te worden. Hij verliet dan ook blijmoedig zijn lui leventje, zijne rijstvelden, de geschenken zijner onderhoorigen, om zich te geven aan zijn Heiland.

Met zijne jonge vrouw en kindje nam hij zijn intrek bij PIETER. Ik liet hem het timmervak leeren bij den Heer WEIFENBACH, en hij werd ons bepaald een steun. Later werd hij met vier geslachten gelijktijdig gedoopt, allen door hem toegebracht. Hij koos den naam van ZACHEUS, zijn grootvader die van ELKANA, en zijne ouders die van AMRAM en JOCHEBED; ook zijne vrouw en kind waren onder de doopelingen.

Hij had nog een merkwaardige levensloop, ook met vallen en opstaan. Na jaren lang hem uit het oog verloren te hebben, vond ik hem tot mijn groote blijdschap terug in een relaas, een paar jaren geleden gegeven door een Zendeling van 't Nederlandsche Zendinggenootschap, in wiens gemeente hij zijne laatste levensjaren nog nuttig doorbracht, en waarin zijn zalig ontslapen ook nog beschreven werd. Ook in dat relaas werd nog gewag gemaakt van het begin van zijn bekeeringsweg te Salatiga.

Met PIETER overwoog ik Zaterdags het onderwerp, dat hij Zondag in het kerkje had te behandelen. Hij had dan zijn Javaanschen Bijbel, ik mijn Hollandschen, en wij baden en bespraken dan alles te zamen in 't Maleisch. Voorwaar, eene gebrekkige wijze van evangeliseeren, maar zooveel te beter mocht ik daardoor

al weer réaliseeren, hoe Gods kracht steeds in mijne zwakheid werd volbracht. Wat ik ook gewaar werd in de bijbellezingen, die ik hield met eenige Indo-Europeesche vrouwen, die geen Hollandsch verstonden, en voor wie de bijbelvertaling in 't hoog Maleisch evenmin verstaanbaar was; ook hier moest ik mij behelpen met mijn Hollandschen Bijbel in het gewoon gesproken Maleisch over te brengen. De Dominé had mij n.l. gevraagd, de vrouwen die om opname in de gemeente verzochten, eenig onderwijs te geven. En de Heer onthield ook aan dit zoo nederig als gebrekkig werk Zijn zegen niet. Verblijdend was mij ook in latere jaren een zoon van eene dezer vrouwen te ontmoeten in het Evangeliewerk, terwijl zijne zuster gehuwd was met een hulpprediker.

Nog twee mijner dochters t'huis hebbende, kon ik veilig de zorg voor papa en broertje aan hen overlaten in de uren, die ik gaf aan mijne vrouwtjes en Javanen.

Maar nog een woord over PAULUS: Daar PIETER weinig uit kon vanwege zijne schoolkinderen en gasten, gebruikte ik PAULUS tot het bezoeken van personen, die belangstelling toonden. JOESEP, die meer een reizend evangelist was geworden, had mij weer verlaten. Opmerkelijk was het hoe zelfs ouden van

dagen zich wel wilden laten onderwijzen door dien jongeling. Hij hielp hen de lessen in het hoofd te prenten, die vereischt werden tot de doopplechtigheid; of hij las hun iets voor uit zijn Bijbel, doch dit alles had ik dan te voren steeds met hem besproken, zoodat hij het dan in alle eenvoudigheid hun duidelijk wist te maken; doch de tijd kwam, dat ik hem medenam naar

Plantoengan

eene militaire badplaats, waar ik 4 maanden had te vertoeven voor herstel van gezondheid van mijn man. In een aangenaam bergklimaat vond men er een hospitaaltje voor soldaten. De officiersfamilie bewoonde er ieder een eigen bamboe huisje, wel primitief maar toch vrij, een Javaansche bediende werd hun toegevoegd en het eten kwam uit het „grootte huis” het (Doktershuis).

Daar zijnde, vernam ik dat Dokter MOND, dit was zijn naam, een etablissement voor melaatschen had opgericht op een 15 à 20 minuten afstands.

Ik bezocht het eens met PAULUS, en zag toen dat het in twee verschillende afdeelingen was ingericht; de eene voor Indo-Europeesche weeskinderen en enkele volwassenen, waar ik met mijn Maleidsch

terecht kon, de andere een vrij ruim bamboe gebouw voor Javanen. Met innig medelijden voor die arme afgezonderden vervuld, vroeg ik aan den dokter of het gevaarlijk voor mij zou wezen er soms heen te gaan. O! zeide hij „ik zelf ga er ook elken dag heen, maar ik geef u den raad hen vooral nimmer aan te raken. Nu dat kon ik dan ook wel nalaten, en ik dacht „waar de Heer is, is geen gevaar,” en zoo ging ik er in die maanden dagelijks heen met PAULUS; hij bij de Javanen, ik bij de Indo-Europeanen en had de voldoening bij de meesten ten minste met vriendelijk dankbare gezichten te worden ontvangen. Enkele zaten geheel versteend of gevoelden zich wanhopig ongelukkig, hun toestand was dan ook vreeselijk, en veel en aanhoudend gebed had ik noodig om vooral in den beginne te blijven volharden. Sommigen misten één of meer leden, die zoo maar waren afgevallen, anderen.... O, maar laat mij het niet beschrijven, het is al te droevig... Lichamelijk waren de meesten geheel gevoelloos, zelfs zeiden zij hunne handen en voeten in kokend water te kunnen steken, zonder dat het hen hinderde. De dokter had dit etablissement uit eigen middelen opgericht, hiertoe geleid zoowel door zijn medelijdend hart, als om een

proef te nemen, of hij er niet nog eenigen zou kunnen genezen.

De Regeering deed in dien tijd voor de melaatschen niets — al bedelende vond men ze op de groote wegen, hunne ellende voortslepende, — zonder troost of hulp.

Doodvonnis van een soldaat.

Te Salatiga zijnde, vernam ik, dat een soldaat uit Semarang, sedert een paar dagen daar was heen gebracht, die om insubordinatie in staat van dronkenschap tot den kogel was veroordeeld, en dat de executie binnen weinige dagen zou plaats hebben. Niet veel vrijmoedigheid hebbende, om mij naar de kazerne te begeven, ging ik tot den Heer N., ouderling der Hervormde Kerk, een welgezind man, die, ofschoon hij voor bekeering van Javanen nog geen geopend oog had, toch in zekeren zin godsdienstig en geacht was. Ik vroeg hem mij het genoeg te willen doen, mijn Nieuw Testamentje aan den veroordeelde te brengen en nog eens ernstig en gemoedelijk met hem te willen spreken. De goede vriend schrikte eenigszins. Hij gevoelde den ernst van deze opdracht; hij wilde de zaak ernstig overwegen. En ziet, den anderen morgen zeide hij, den ganschen nacht zich te hebben

voorbereid, om den ongelukkige te bezoeken. De man nam dan ook dankbaar zijn bezoek aan. Hij — de ouderling — bad met hem, en las hem eenige verzen uit Gods Woord voor; biddend sloeg ik die bezoekjes gade, en wij hadden de voldoening dat de man werkelijk een diepen indruk kreeg van zonden en zijn toevlucht tot den Heer nam. Hij verzocht den heer N. hem naar het executieveld te vergezellen, en tot het laatst bij hem te blijven. Hij vroeg toen aan den Commandant of mijnheer N. nog eens met hem mocht bidden, dit werd hem geweigerd uit vrees den man te week te maken!! „Mag ik dan ten minste nog een woord spreken tot mijn vriend?“ vroeg hij verder. Dit werd hem toegestaan, en de Heer N. vragende of hij over dat Bijbeltje mocht beschikken, zeide hij tot zijn vriend: „Neem dit boekje, dat mij den troost bracht te weten dat mijne zonden vergeven zijn om Jezus wil, die ook voor mij aan het kruis zijn bloed vergoten heeft. — Had ik het vroeger gekend en gelezen, nimmer was ik tot deze ure gekomen. Lees gij het, en moge het 't middel wezen om u er voor te bewaren mijn slecht voorbeeld te volgen. Volg uw God en gelyk gelukkig zijn voor tijd en eeuwigheid.“

Terugkeer naar Europa.

Daar ook de badkuur van Plantoengan geen resultaten had opgeleverd, werd er besloten in Holland hulp te gaan zoeken voor mijn steeds lijdenden echtgenoot. Ik vroeg aan den Resident van Semarang gronden aan, waar de kleine gemeente zich zou kunnen vestigen en in hun onderhoud voorzien. Zoo werd hun Njemoh aangewezen, later verdoopt met den naam Wonoredjo (liefelijk oord). Kerkje en woningen medenemende trokken eenigen er dan ook spoedig na ons vertrek heen met PIETER als hun herder. Anderen gingen naar JELLISMA, en nog anderen vestigden zich in Tegal, waar zij de gemeente stichtten, later door de Gereformeerde Zending overgenomen. Inmiddels had het kringetje te Njemoh, diep in het binnenland gelegen, omringd van Mahomedanen, een zwaren strijd te strijden, vooral na dat PIETER hen verlaten had, die door HOEZOO terug gezonden was naar JELLISMA, omdat hij een huwelijk had ingezegend, dat anders eenige maanden op de komst van den Zending had moeten wachten; doch PIETER vond ter liefde van de goede zeden, waardoor tot nog toe de kleine gemeente zich had gekenmerkt, zulk een

wachten wel wat gevaarlijk. Hoewel eenzaam en verlaten bleef de gemeente echter getrouw; gedurende 12 jaren zich slechts onderling opbouwende.

Watergebrek te Njemoh was wel een groot gemis, zoodat, als de regenmousson zich wat laat instelde, — wat nog af en toe het geval is — de rijstooft mislukt. Evenwel bleef de gemeente zich bevestigen, en langzamerhand uitbreiden tot op den huidigen dag, zoodat thans nog Wonoredjo de grootste onzer gemeenten is. Door de meer centrale ligging tusschen later ontstane gemeenten, en ook wegens de gezonde atmosfeer, vestigde zich vóór eenige jaren de zending van dit ressort te Ambarawa, waarvan Wonoredjo nu een filiaal werd.

Aandoenlijk was ons afscheid van Salatiga. „Onze moeder gaat ons verlaten,” zeiden zij. Bijna de gansche gemeente bleef den laatsten nacht wakende in onze voorgalerij, en 's morgens vergezelden zij ons nog een heel eind weegs. Het viel ook mij zwaar hen zoo aan hun lot over te laten, ofschoon wetende en vertrouwend, dat de Heer hen niet zou verlaten, maar met hen zou blijven. Alle moeite had ik gedaan iemand in mijne plaats te krijgen, al zou hij dan ook den titel van zending niet voeren,

wat toenmaals door de Regeering (Salatiga behoorende tot het binnenland), toch niet toegestaan zou zijn geworden. En tot tweemaal toe was ik hiermede op het punt van slagen, eens met WEBER, een jong mensch, die echter bij aankomst te Batavia al spoedig door malaria aangetast werd en bezweek. De tweede maal zou GRIM tot mij zijn gekomen, een wakker jong mensch, die reeds eenigen tijd te Batavia met grooten ijver en geloofskracht had gearbeid. ESSER verhaalt o. a. in zijn „Straatprediking”, hoe eens op een Chineesch feest, God op zijn gebed een Eliawonder deed. Eenige Chineesche jongelingen zouden n.l. door het vuur moeten gaan, en hoe GRIM hen ook gebeden, vermaand en gesmeekt had hiervan af te zien, niets hielp. Het oogenblik kwam dat de vuren werden ontstoken en de jongelingen stonden gereed dit hun offer te brengen, toen op zijn gebed opeens een wolk aan den helderen hemel zich vertoonde, en een slagregen de vuren uitdoofde.

En toch was het Gods bewarende liefde, dat GRIM tot de kleine gemeente niet kwam. Hij had n.l. iets gelezen over SWEDENBORG en zijne gemeenschap met de gezaligde geesten, en in zijn' vurigen ijver alles

willende onderzoeken, had hij de noodige boeken ontboden om hier meer van te vernemen. De kist, deze bestelling inhoudende, kwam een dag vóór zijn overlijden, daar ook hij door malaria was aangetast. Zoo werd hij zelf en ook de kleine gemeente voor deze dwaalleer bewaard.

LEONARD, die onder PIETER op school, en op den timmerwinkel van WEIFENBACH zich was blijven ontwikkelen en steeds innig aan mij gehecht was, vroeg ons te mogen vergezellen en behulpzaam te zijn aan boord, welk verzoek wij inwilligden. In Amsterdam vertrouwde ik hem toe aan den heer OOSTMIJER, hoofd eener Christelijke school; hij was daar in een lief Christelijk gezin, waar hij een zegen voor zijn hart ontving en in de Schrift goed onderlegd werd. Een licht was de jongen niet, maar zijn vroom gemoed maakte hem later tot een trouwe hulp van Zending VERMEER, die na een tweejarig verblijf in Holland hem medenam naar Java. Daarna trad hij in dienst op de thee-plantage van den heer VERLOOP, een geloovig landheer, waar hij een post van vertrouwen waarnam en tevens een Christen dorp stichtte. Nog drie discipelen van ons schooltje te Salatiga, DAN en DIRK, de beide broers van LEONARDUS en

KIDIN, hebben alle drie korteren of langeren tijd de functie van helper bij zendelingen waargenomen. KIDIN had als kind al een zwaren strijd doorgemaakt. Zijne moeder was eene Christin en had hem bij PIETER in den kost gedaan; hij was een lief volgzzaam kind. Maar zijn broer, onze kok, dien ik niet kon ontslaan, daar wegens de ziekte van mijn man zijne diensten als zoodanig moeielijk gemist konden worden, was hem als Mahomedaan erg vijandig en plaagde hem, dreigde hem, ja vervolgde hem op allerlei wijze; maar de jongen bleef standvastig, en zijn kinderlijk geloof werd er niet door geschokt.

Ook onze huisjongen met name SIDIN, die mij hielp in de oppassing van mijn man, en daarin voorbeeldig was, zoodat ik ook aan hem gebonden bleef, daar Javanen gewoonlijk voor zieken weinig hart hebben, was vijandig; b.v. een klein Christen meisje met name RAEL, dat ik bij mij had, en aan wie ik 's middags een bord eten van onze tafel gaf, terwijl hij mede bediende, vond tot tweemaal toe een speld in haar eten, die door niemand anders dan door SIDIN er in kon gedaan zijn.

Zoo was mijn strijd groot in mijne naaste omgeving, ik was als het ware omringd van een vijandig leger,

maar de Heer hielp door, en goed was het dat de kleine kudde vereenigd na mijn vertrek zich te Wonoredjo terug trok.

Semarang.

Na dan Salatiga verlaten te hebben, gingen wij naar Semarang, om uit te zien naar scheepsgelegenheid. Een geregelde scheepvaart als thans, bestond er toen nog niet. Doch Mr. LE JOLLE, instortende, ging nog daar ter plaatse de eeuwige ruste in. En ware het niet geweest voor de opvoeding van mijn toenmalig achtjarig zoontje, moeielijk had ik mij kunnen losrukken van mijne kleine gemeente, die mij zoo lief was geworden, en die wederkeerig zich ook aan mij verbonden gevoelde. Maar de eerste stap was gedaan, van mijne Javaantjes had ik afscheid genomen, en zoo stonden wij reisvaardig. Doch alweer was hier Gods weg niet mijn weg; opeens kreeg mijne oudste dochter, die nog bij mij was, eene ernstige ziekte, die mij drie maanden te Semarang terughield. Veel liefde mocht ik in dien tijd ondervinden van onzen goeden BURGERS en de zijnen, evenals van vele, mij zelfs onbekende, personen.

Mijne arme zieke, weken lang van eiwit moetende

leven, kreeg ik van alle zijden versche eieren, sommige gevers waarvan mij onbekend zijn gebleven. O! de Indische menschen, men moet het getuigen, zijn bij uitnemendheid vriendelijk en behulpzaam in tijd van nood. Kenden zij maar even goed hunne geestelijke nooden! ofschoon het, Gode zij dank! toch wel iets beter werd met velen hunner in de laatste tijden.

Ook bij de begrafenis van Mr. LE JOLLE was er een lange stoet rijtuigen in 't gevolg (dit n.l. is de wijze in Indië om belangstelling te toonen); en niet minder dan 5 personen vroegen mijn kleinen HUGO in hun rijtuig mede te nemen; ik zelve was door ongesteldheid verhinderd mede te gaan.

Zeereis.

Mijne dochter in zooverre hersteld zijnde, dat ik haar naar Batavia kon brengen bij hare zuster, van wier huis uit haar huwelijk zou voltrokken worden, zoodra zij weer op krachten gekomen was, scheepte ik mij met mijn kind in op de Louise. Een enkel woord dus nog over deze laatste groote zeereis, die wij in vier maanden volbrachten.

Ook hier mocht ik weer de bewarende hand des

Heeren opmerken. Door een rukwind kon een schip dat tegelijk met ons uitzeilde achter een eilandje uitkomen om zich in 't ruime sop, zooals de zeelieden dit noemen, te begeven, terwijl wij er door windstilte werden opgehouden. Hierop volgde tegenwind, zoodat waarlijk ons buurschip 14 dagen vóór ons te St. Helena het anker liet vallen, doch bij aankomst had het daar de gevolgen van eene zeebeving te ondervinden, zoodat een oponthoud voor reparatie het noodzaakte eerst gelijktijdig met ons onder zeil te gaan. Het was een vlugger zeiler dan onze luie Louise, zooals onze passagiers haar betitelden. Hoe het zij, eens hadden wij daarna nog gedurende drie weken volkomene windstilte, en de vluiggere zeiler kwam opnieuw 14 dagen vóór ons in Nederland aan, echter niet zonder nog een hevigen storm op onze kusten te hebben doorstaan, terwijl wij met het schoonste weêr ter wereld de veilige haven van ons lieve Holland inzeilden. Ja zoo hielp de Heer ook ditmaal weer, mij bewarende voor zorg en angsten, die na de ziekte, die mij in 't begin der reis had aange-grepen als gevolg van overspanning door de verpleging mijner zieken, mij gewis te zwaar zou zijn geweest.

Ofschoon na afloop van zulk een zeereis een gevoel

van dankbaarheid bij ons opkomt voor Gods bewa-
rende liefde, en het weder betreden van vasten grond
onbeschrijfelijk heerlijk is; heeft toch in weerwil van
de gevaren die men trotseerde, de ongeriefelijkheden
van het scheepsleven, waaronder men leed, de kleine
ruimte, waarin men zich had te bewegen, ja soms
ook het minder aangename van onsympathieke mede-
passagiers gedurende zulk een lange reis; ook de
zee iets aantrekkelijks, en is het zeeleven niet zonder
interest. Op een zeilschip is dat nog meer het
geval dan op een stoomboot, waar men als in een
spoorwagen zich slechts neerzet, om aan het einde
der reis er weer uit te stappen. Bijvoorbeeld als de
kapitein klokke 12 ure met zijne kaart binnenkwam,
en ons de plaats wees, waar wij waren en hoeveel
wij in laatste 24 uren gevorderd waren; dan als
in de verte een zwarte stip gezien werd, blijkbaar
een schip, dat langzamerhand naderde en de vlag
heesch. Was het een Hollandsche vlag, dan ging
er een gejuich op van nationaliteitsgevoel; iets dicht-
ter bij, als de seinvlaggen tot allerlei besprekingen
werden aangebracht, en eindelijk als het zoo dicht
bij kwam, dat de kapitein het met den roeper kon
praaien, dan was het een ware vreugdevolle afwis-

seling in ons eentonig dobberen tusschen lucht en water.

Eens op een noodsein een schip naderend, vonden
wij er eene koorts-epidemie, waaraan de kapitein,
1ste en 4de stuurman lijdende waren, zoodat het om
onzen dokter te doen was; en zoo voeren wij drie
weken lang te zamen, opdat onze aesculaap er elken
dag met de sloep heen kon gaan.

Een jong mensch, die het wachten op Oostenwind
in Hellevoetsluis wat lang was gevallen, zoo dat hij
meende best nog even een uitstapje te kunnen doen
naar zijne familie, kwam juist tijdig terug om zijn
schip te zien uitzeilen. Men had alleen zijn valiesje
aan wal gezet, en zoo beklom hij dit ons buurmans
schip, en liep nu in een matrozenpakje, doch hij was
in de gegeven omstandigheden blijde iets te kunnen
presteeren, waar zoo vele handen ontbraken.

Ook allerlei kleine interesten worden in zulk eene
eenzaamheid tot groote interesten en geven dan aardige
afwisselingen. B.v. een haai met zijne twee
éclaireurs die hem den weg wijzen, (want een haai
is blind) doet het gansche scheepspersoneel op
het dek komen. Ook is het aardig te zien hoe
honderden kleine vischjes hem omringen; de kapi-
tein zeide, dat dit even als bij ons de vliegen en

muggen, een soort zwemmende insecten waren, die het ondiep plaagden en vervolgden. Dan weer is het een school bruinvisschen, door de zeelieden den boer met zijn varkens genoemd; ook die hebben een voorman, en verder zwemmen ze daarheen, ordelijk in een driehoek geschaard. Of er is een walvisch in de nabijheid, die als een fontein het zeewater in de hoogte spuwt; ook wel vliegende visschen, waarvan er eenige in het scheepstouwwerk verward, ons een heerlijk maal bereidden.

Ook vingen de matrozen rondom de Kaap albatrossen, enorm groote vogels, grooter nog dan zwanen, doch dat was een wreede liefhebberij, de arme dieren eenmaal op 't dek zijnde, misten de kracht om hunne schoone vleugels weer uit te spreiden. Zulk eene lange reis voor zich hebbende, zet men zich tot allerlei bezigheden, zoodat van verveling geen sprake is. Maar niet het minst verheft het hart zich naar boven, bij de prachtige lucht- en zee-tooneelen bij zons- ondergang of sterrenhemel. In één woord de zee is grootsch en verheven, en spreekt duidelijk van Gods almacht en liefde ook in de bewaring en besturing van schepen en schepelingen, die als in een notendop op den onafzienbaren oceaan rondzwalken.

Holland.

Dato 16 April lieten wij het anker vallen in de vaderlandsche haven, dit was de tweede maal op dienzelfden datum, dat ik dankbaar de veilige haven bereikte.

In Holland aangekomen, vond ik weinig zendings-ijver. Als zendingslichaam bestond toen alleen nog het Nederlandsche Zending-Genootschap; waarvan mij de geschiedenis van WEIFENBACH nog te versch in 't geheugen lag om er aanbinding mede te begeeren. Ook had ik VAN ECK, HOELHAVEN en andere moderne zendelingen; door dit Genootschap uitgezonden, leeren kennen. Zoo goed als alleen in het geheele land stond daartegenover de Amsterdamsche Vrouwen-Vereeniging tot bevordering der Zendingzaak, die in betrekking stond met VAN ASSELT op Sumatra, met OTTOW en GEISLER in Nieuw-Guinea, met de broeders VAN SANGIER en TALAUT en anderen door HELDRING of WITTEVEEN uitgezonden, die beide wel medewerkten tot de uitzending, maar verder hen eigenlijk aan hun lot overlieten. — Al deze zendboden zooveel doenlijk met onze sympathie te bereiken, met hen corresponderende en hen af en toe verrassende met eenige

hun zoo noodige zaken was hetgeen de Amsterdamsche Vrouwen-Vereeniging op zich had genomen. Aan die zusters sloot ik mij aan, en werkte gedurende vele jaren met haar als voorbereiding der andere Zendings-vereeningen, die nu langzamerhand in het leven werden geroepen, zooals de Utrechtsche, de Nederlandsche Zendingvereeniging, de Gereformeerde Zendingvereeniging, het Java-Comité, die eenigen van die zendboden onder hunne zorg namen. Ook het Barmer Genootschap, ontfermde zich over eenige broeders op Sumatra, die, al hadden zij ook de wetenschappelijke opleiding niet ontvangen van hunne eigene zendboden, toch als pioniers hun van groote waarde werden ter inleiding hunner eigene zendelingen. Onder deze was ook VAN ASSELT, BETZ, en anderen.

En zoo kwam er langzamerhand meer regel in den zendingsarbeid, wat die lieve, ijverige broeders zeer te stade kwam, want de meesten hunner hadden een zwaren weg te bewandelen gehad, o. a. die op SANGIER en TALAUT arbeidden, en jaren lang van een Gouvernmentstoelage van *f* 500.— hadden moeten leven, eene som, die hun niet eens op tijd werd toegezonden, want een geregelde vaart op die eilanden bestond toen nog niet.

De broeders op Nieuw-Guinea, die ook door HELDRING waren uitgezonden, kwamen onder een milder bestuur op Java aan, en kregen dadelijk een Gouvernmentstoelage van *f* 1000.—, wat op die dorre eilanden wel niet veel was, al was het ook de helft meer dan wat die van SANGIER en TALAUT ontvingen. Maar ook hierin bood de Amsterdamsche Vrouwen-Vereeniging de helpende hand, aan de Regeering beduidende, dat, waar de broeders op Nieuw-Guinea werkende waren onder Heidenen, *f* 1000.— Gouvernmentstoelage kregen, het niet billijk of recht was, dat aan die van SANGIER en TALAUT, arbeidende onder verlatene Christenen, slechts *f* 500.— was toegekend.

Jhr. VAN LOON, lid van de tweede kamer geworden zijnde, bepleitte deze zaak, hem door de Amsterdamsche Vrouwen Vereeniging op het harte gebonden, en verkreeg tot hare groote vreugde nu ook *f* 1000.— 's jaars voor die zoo werkzame broeders, en zoo was de Amsterdamsche Vrouwen Vereeniging een steun en verzorgster voor velen, totdat zij, ziende dat hunne protegé's waren overgegaan in de vaste handen van de nieuw opgerichte Zendings Vereenigingen, zij ook haar werk als geeindigd kon

beschouwen en zich ontbond, dankende den Heer voor den tijd, dat zij als werktuig in Zijne hand menige traan had kunnen drogen en menig leed had kunnen verzachten.

Inmiddels was ik in 1858 hertrouwd met den heer VAN VOLLENHOVEN, met wien ik nu het voorrecht had gemeenschappelijk de kleine werkzaamheden te verrichten die de Heer mij te doen gaf. Te zamen genoten wij ook van de prediking van

Dr. Schwartz,

die eigenlijk naast de Amsterdamsche Vrouwen Vereeniging stond als een vriend der zending bij uitnemendheid; want, ofschoon beginnende van Jeruzalem, droeg hij ook de heidenzending op het harte en vergat de naamchristenen niet, die bij zooveel grooter voorrechten, ook zoo veel grooter verantwoording hadden te dragen.

Dr. S., als zendeling onder Israël te Amsterdam, uitgezonden door de Vrije Schotsche Kerk, had zich van den aanvang af tot taak gesteld, om de Joden te wijzen op Christus als hun Messias en Koning, en de Christenen van Nederland te wijzen

op hun plicht en roeping, om voor de Joden in hun midden niet slechts te bidden, maar ook mede te werken om hen met het Evangelie bekend te maken; een plicht, die maar al te lang verzuimd werd door Gods kinderen, en ook thans nog niet ten volle wordt begrepen, en dus ook niet naar wensch wordt betracht.

Zijne prediking door mijn man en mij zelve met zooveel ingenomenheid gevolgd, leerde ons eerst recht het verband verstaan tusschen het Oude en Nieuwe Verbond. Door in verband gebrachte onderwerpen en teksten der beide Boeken, toonde hij ons Gods verlossingsplan, dat na den zondenval het groote nimmer genoegzaam te waardeeren doel en werk bleef van zijne oneindige barmhartigheid en genade voor de diepgevallene menschheid, die Hij in Jezus, den beloofden Messias, van ouds tot zijne kinderen wilde verheffen.

Dr. SCHWARTZ stichtte met zijne vrienden DA COSTA en Jhr. VAN LOON het Seminarie, dat onder hun bestuur en leiding in zijn kort bestaan treffende vruchten afwierp. Een hunner discipelen, EGGENSTEIJN, werd Evangelist in België, waar ik hem in latere jaren bezocht, en zijn gezegenden arbeid gadesloeg,

PAAUW werd een uitnemend zendeling en is nog op hoogen leeftijd op zijn post te vinden in Wellington, zijnde de groote vriend van ANDREW MURRAY. GEEL, die na een volhardenden arbeid in een der meest befaamde achterbuurten te Amsterdam, directeur werd van de Martha-Stichting te Alphen, waar hij tot op heden met vaderlijke liefde een 400 tal kinderen in opvoeding heeft.

Ook stichtte Dr. SCHWARTZ de Ger. Zending Ver. die Java tot arbeidsveld koos, en ofschoon de eerstelingen daarheen gezonden, wel wat teleurstelling gaven, toch heeft het voortbestaan van die zich nu al meer uitbreidende zending haar grond in de eerste daad dier oprichting, en Tegal, de eerste plaats der nederzetting, dier zending, kwam nu in handen van JUNGST, een Zendeling der Salatiga-zending. Wel opmerkelijk, daar de eerstelingen aldaar werden toegebracht door eenige leden der eerste kleine gemeente van Salatiga, die bij mijn vertrek naar Nederland, zich aldaar vestigde; en zoo werd de vlaswiek die toenmaals ontvonkte, door de bewarende liefde des Heeren in al die jaren niet uitgebluscht. Ook de bekende Zendingen VAN ASSELT en BETZ, die met zooveel zegen werkten op Sumatra, zijn

eenigen tijd onder de Seminarie-leerlingen geweest.

Een paar incidenten uit dien Seminarie-tijd vallen mij daar in. WILKENS, een der meestbelovende kweekelingen, zou examen doen als Zendeling voor Java. Zijne moeder echter, vreezende dat hij er door de menscheneters zou worden opgegeten, was met zijne aanstaande biddende gedurende de examina; ja biddende dat hij niet mocht slagen.

Na het examen kwam SCHWARTZ bij mij, verbaasd en verwonderd, want het geheim van dien biddenden tegenstand was hem nog niet geopenbaard; zeggende: „wat WILKENS scheelt weet ik niet, het is ons een raadsel; de eenvoudigste vragen weet hij niet te beantwoorden; b.v. hoeveel jaren de Israëlieten in de woestijn waren, en dergelijke meer!”

Maar de Heer wist dat hij de rechte man was voor de straatprediking onder 't volk, en voor de verkondiging van het Evangelie in ons eigen land, en zoo moest die weg voor hem gebaad worden. Ja nog een eigenaardig geval schiet mij daar te binnen. Een jong mensch bood zich ook aan als zendeling-leerling voor het Seminarie, dien men echter meende niet te kunnen aannemen wegens erge mismaaktheid. Maar ziet, hij plaatste zich op den

drempel, daar de schoolbanken hem ontzegd waren, en toen de examen-dagen aanbraken, rustte hij niet of ook hij zou geëxamineerd worden, wat naar wensch uitviel, zoo dat men er over heen stapte en hem toch naar Java liet gaan. Een meisje, dat zich op den dag zijner inzegening ook tot den zendingsarbeid voelde opgewekt, vroeg hem te mogen vergezellen. „Ja”, zeide hij, „maar dan moet ge mijn vrouw worden” en werkelijk uit liefde voor de zending huwde zij met dit bocheltje, doch helaas, op Java vond hij wegens dit lichaamsgebrek geen ingang en moest onverrichter zake naar Amsterdam terugkeeren.

In het buitenland werd ik als schoonzuster van Dr. SCHWARTZ in de Schotsche Kerk steeds met open armen ontvangen en bemerkte ik, hoezeer hij gewaardeerd werd om zijne geloofsovertuiging, ijver en uitnemende gaven, die hij steeds in den dienst des Heeren gebruikt heeft.

Kinderzendelingshuis voor zonen van Evangeliedienaars.

Waar ik niet zoo veel presteeren kon als ik steeds wenschte, werd mij door 's Heeren leiding wel eens een werk te doen gegeven als dat der discipelen, die de

vischjes en de broodbrokjes aanbrachten, en zoo mocht ik mijne waardige schoonzuster, Mevrouw DE HAAN overrèden het heerlijke werk ter hand te nemen van de opvoeding der zonen van zendelingen. Juist had ik brieven gekregen van Zending OTTOW uit Nieuw-Guinea en van Zending KELLING uit Sangier, die ieder twee zonen hadden in den opvoedings-leeftijd; met het dringend verzoek een weg te openen in Europa, waar zij onder liefderijke leiding huisvesting zouden vinden.

In die dagen kwam Mevrouw DE HAAN bij mij logeeren, eenigszins terneêrgedrukt, daar een jonge neef, die gedurende zijne studiën bij haar had ingewoond, haar verlaten had, en zij zich nu zoo eenzaam en verlaten gevoelde. Hare buitengewone gaven kennende voor de opvoeding van jongelieden, dacht ik dat dit een gewenscht werk voor haar zou wezen.

Deze nieuwe gedachte werd door haar en door mij den Heer voorgelegd, en na rijp beraad stemde zij er in toe, die kinderen te ontvangen. Te zamen hierin werkende in Holland en Indië, kwam toen eene vereeniging tot stand onder presidium van Mevrouw MIJER, echtgenoot van den G. G. te Batavia, bedoelende de bestrijding van reis- en uitzetkosten voor

Zendelingskinderen; en dat viertal opende de rij van tal van andere Zendelingskinderen, die weldra volgde. De jongens die door haar werden opgenomen, zijn onder Gods zegen allen goed op weg gekomen om den Heer te dienen. Velen hunner keerden als Zendingen later naar Indië terug, en op dit oogenblik is die inrichting, door haar gesticht, nog steeds in vollen bloei, tellende 17 jongelingen, die ook allen zeer goede verwachting geven, en over wie de Heer een Directeur en Directrice beschikte, die met trouw en liefde als vader en moeder over hen waken.

Gemeente onder 't Kruis.

Nog even eene merkwaardige herinnering ingelascht en wel ons bezoek aan bovenstaande gemeente.

Mijnheer VAN VOLLENHOVEN en ik hadden n.l. de innige godsvrucht van den blinden leider van dien kring zoo hooren roemen, dat de lust in ons opkwam om er eens heen te gaan, wat wij dan ook den eerstvolgenden Zondag deden. Daar de afstand van ons huis tot die Amsterdamsche achterbuurt nog al groot was, lieten wij er ons met het rijtuig brengen, en stapten er uit voor den ingang van een zeer

nederig kerkje bevoerd met straatsteenen en alles naar rato.

De gemeente „Onder 't Kruis" had zich eigenlijk niet afgescheiden, maar slechts eene afwachtende houding aangenomen om weer in de Hervormde Kerk terug te keeren, als die door eene geloovige Synode zou beheerd worden.

In 't goed gevulde gebouwtje werd ons vriendelijk een plaats ingeruimd onder die eenvoudige luidjes, voor 't meerendeel in zoo schamele kleeding, dat ze zich zóó zeker niet zouden hebben durven vertoonen in een der groote kerken. Na eenige oogenblikken kwam de blinde leeraar binnen en beklom den preekstoel.

Hij had tot onderwerp: de wandel des Christens, en toonde aan, dat die wandel reeds hier op aarde moest en kon zijn in den hemel. Dit bracht hij in verband met het laatste hoofdstuk uit de Openbaring. En hij sprak met een gloed van overtuiging, die — men gevoelde het — aan zijn hart geheiligd was.

Om kort te gaan wij keerden huiswaarts met diep gevoelde indrukken. Die man moge nog op aarde zijn, zeiden wij, maar met zijn zieleleven is hij reeds Boven," en wij hadden het vaste voornemen er weer

eens heen te gaan, doch dan niet met het rijtuig tot voor het bedehuis uit vrees van die goede menschjes aanstoot te geven. Doch... het scheen wel dat dit zijn zwanenzang was geweest, want kort daarna vernamen wij, dat hij was opgeroepen en nu niet meer in duisternis rondtastte, maar in het volle licht zijn Heiland aanschouwde, dien hij zoo liefhad.

O, zoo vaak blijven kinderen Gods onkundig omtrent de gemeenschap der heiligen, die zij zouden kunnen genieten met rijk of arm in de stad hunner inwoning. Ofschoon door Gods genade hier wel eenigen vooruitgang in is op te merken, niet het minst sedert in deze dagen de Heilige Geest zoo krachtig alom zijne werking openbaart als een nieuwen Pinksterzegen de Christenen aanbiedend.

Zoo woonden wij ook de onvergetelijke lezingen van DA COSTA bij, en in de Elandstraat de kinder- en andere bijeenkomsten van T. M. LOOMAN, die 400 à 500 kinderen uit het volk kon boeien, met zijn woord en blik ze tot rustige, aandachtige hoorders makende. Ook maakten wij er kennis met den man, uit de Willemstraat, toegenaamd Bokkebek, een ruwe man van de eerste soort, doch die, nadat hij een erfenis kreeg, zeide: „nu word ik fatsoenlijk man”, en die, zooals

bekend is, door zijn invloed de Evangelisatie in die achterbuurt zoo zeer bevorderde, dat de politie er vrij wat minder werk te doen kreeg.

Ook gaf men hem den bijnaam van tweede burgemeester van Amsterdam, omdat hij het volk in toom wist te houden. Ook het jongere geslacht zal zich de duizenden herinneren, die, toen hij een paar jaren geleden stierf, bij zijne teraardebestelling tegenwoordig waren.

Laatste Woord.

Geen Christelijke relaties hebbend in 't moederland, overgestapt als ik was uit mijn Noord-Brabantsch dorp naar Insulinde, had ik nimmer om geld gevraagd of zelfs kunnen vragen voor het werk onder de Javaantjes. Doch ook dit was een liefderijke leiding van den Heer, want zodoende had ik ook hierin, evenals in alles, direct tot Hem te gaan, wat voor mijn geloofsleven een groote zegen was. Want ach! dat steunen op menschen is zoo verwaterend voor het gebedsleven. Leerde men dat ook in ons land eens begrijpen, er zou heel wat meer kracht van 't geloofsleven van Gods kinderen uitgaan!

Zoo werd dan reeds van den aanvang van de Salatiga-Zending door God zelf mij den weg aan-

gewezen om niet aan menschen te vragen, maar om in 't gebed Hem ál mijne nooden op te dragen, en van Hem alleen alles te verwachten, en te gelooven, dat Hij de machtige was en is, om harten te neigen tot het geven voor de behoefte van zijn werk, waarin wij door genade als werktuigen zijn aangesteld. En aan Zijne hand had ik het voorrecht van reeds meer dan 50 jaren in dezen zijnen weg te mogen wandelen, steeds in dit gezegende werk met de zendelingen mede levende. Die weg werd ook ingeslagen door de vrienden van Neukirchen, met wie de Heer mij op zoo wonderlijke wijze wilde verbinden, als tusschenpersoon den nu zaligen Professor DE KOE^{*} hiertoe gebruikende. Ja die geloofsweg werd door God zelf ook hen aangewezen, in hun stil en afgelegen dorp, als voorbereiding van samenwerking met eene zuster in Nederland, die ook alleen stond in hare omgeving, en die tot Hem roepende was om hulp in het heerlijke werk waar Hij in zijne genade haar had willen inleiden; werk tevens, waarin Hij zijne kracht zoo machtig had betoond in hare zwakheid. En zoo bracht die trouwe Heer, wiens oogen over bergen en zeeën reiken, zijne kinderen van Java, Duitschland en Holland te zamen tot gemeenschappelijke verkondiging

S. S. de Koe:

:" De conjecturaal-critiek en
het Evangelie naar Johannes
Utrecht, 1883. 8° [8529]
Proefschrift Utrecht KB 326 90

van zijn Woord aan arme blinde Mahomedanen; een werk, waarin zij sedert vele jaren één in geest en liefde in zegening mochten samenwerken.

O! maar waar Gods kinderen hier weer zien, hoe alles, eer zij roepen, reeds genadig voor hen beschikt is, hoe kunnen zij dan vaak nog zoo zondig tobben over eene gesluerde toekomst! Dat het dan toch maar meer in ons mocht worden een: „Ik geloof, o Heere! kom mijn ongeloof te hulpe”; want immers, als wij ons waarlijk toevertrouwen aan Zijne leiding, hebben wij niets te vreezen, en kunnen wij in de donkerste ure des levens ons gerust aan Zijn vaderhart neerleggen.

Maar ik dwaalde af van de wijze, waarop ik in betrekking kwam met de Amsterdamsche Vrouwenvereniging. Nog te Salatiga zijnde, verhaalde ik eens in een brief aan eene lieve, oude nicht van mij, mijn wedervaren ten opzichte van mijn kleine werk onder de Javanen. Juist kreeg zij dien brief, toen zij per trekschuit een ouderwetsch reisje ondernam, en ziet, daar trof zij als reisgenootte... ja, laat ik haar maar noemen: WILHELMA VAN VOLLENHOVEN, later Mevr. ESSER, die ijverige Zendingsvriendin, lid, ja de ziel van de Amsterdamsche Vrouwenvereniging, die al

lang had uitgezien naar een aanbinding met iemand, die persoonlijk in de Zending werkzaam was. Zoo opende zich eene correspondentie met haar, die mij toenmaals nog van aangezicht vreemd was, ofschoon zij later mijne geliefde schoonzuster werd. Die correspondentie had ten gevolge, dat mij door de Amsterdamsche Vrouwenvereniging werd toegezonden een kist met handwerken en andere bazaarartikelen, die de groote som opbracht van f1500.—. Hiermede was ik de wereld te rijk voor mijn kleinen arbeid, en kon er ook nog BURGERS te Ambarawa mede dienen.

Ook met Ds. WITTEVEEN kwam ik in aanraking, en een Vrijdags gebedsuur werd door hem begonnen, waaraan hij den naam gaf van S. S. S., zijnde Sumatra, waar hij zijn eersten Zendingeling (VAN ASSELT) had heen gezonden, St. Oedenrode, de plaats waar zijn eerste Evangelist werkzaam was, en Salatiga. Trouw werd die bidstond gehouden, toen na 12 jaren, wat alom bekend is, REYER DE BOER, een eenvoudige landbouwer, opstond, en den wensch te kennen gaf, het kuddeke te Njemoh te gaan verzorgen. Na met wat meer Bijbelkennis te zijn toegerust, trok hij er dan ook heen met JOHANNA, zijne jonge vrouw, eene lieve, degelijke, eenvoudige Christin, en

aanvaardde dit werk met grooten ijver en zelfverloochening, zoodat hij in zijn eenvoud bijna als Javaan onder de Javanen leefde en een gezegende pionier werd voor het nu zich steeds uitbreidende werk, waarmede 14 zendelingen hunne handen vol hebben; „De Missions und Heidenbote” (het orgaan van Neukirchen) gaf de berekening in zijn nummer van 1 Dec. 1904, dat in de Residentiën Semarang, Rembang, Kendaal en Pekalongan ieder dezer broeders met hunne vrouwen, 357,000 zielen in hun werkkkring tellen.

Een niet geringe taak voorwaar! zoodat de redacteur, de waardige Inspector STURBERG, er terecht bijvoegt, dat waar nog zooveel land aldaar is in te nemen, er ook veel gebed noodig is bij veel volhardenden arbeid, dit zeer op het harte bindende van de Christenen in Europa.

Dat deze zending, ofschoon een eigen Bond uitmakende — de Bond der Salatiga-Zending — zich onderling besturende, ofschoon in nauw verband arbeidende, met de ook in innige gemeenschap staande besturen van het Salatiga-Comité in Holland, en de vrienden in Neukirchen is genoegzaam bekend; beide deze besturen doende wat hun hand vindt om te doen, om de zendingen te steunen door raad en daad en

gebed, hun de gelden overmakende, die zij voor hen ontvangen, zij nog eens in herinnering gebracht.

De Heer achtervolgde dit werk steeds met zijn' bijzonderen zegen, het nu sedert 50 jaren buiten schulden houdend, in lief en leed, de zendelingen steeds ter zijde staande, hen zonder eenig vast salaris, toch immer van het noodige voorziende, en dat, niettegenstaande de uitgaven al grooter en grooter werden door de toenemende gemeenten, bijna 50 in getal; en de zich gaandeweg uitbreidende scholen met honderden scholieren, waarvoor toch, maand in maand uit, helpers en schoolmeesters betaald moesten worden. Maar vaststaande in het geloof, dat waar de Heer Zijne kinderen in Zijn werk roept, Hij ook voor hen zal zorgen, werd hun geloof, wat zij allen volmondig betuigen, nog nimmer beschaamd. Ook mijn geloof werd niet beschaamd gedurende de vele jaren, die ik weer in het moederland verwijlde, en leefde in één geest met die broeders en zusters, — waarvoor wij den Heer niet genoeg danken kunnen, — geregelde correspondentie met hen hield en zoo is ook het gebedsleven over en weer wakker en levendig gebleven.

Iets over onze Javanen.

Dat natuurlijk teleurstellingen niet uitbleven, laat zich begrijpen. Verscheidenen konden den smaad hun door hunne Mahomedaansche familie aangedaan, niet verdragen of overwinnen, of vielen om andere redenen weder af. Eene vrouw o. a. trok zich kort vóór de doopsbediening terug, zeggende: „ik kan mij geen geluk of zaligheid hiernamaals voorstellen, als ik op eene andere plaats kom dan mijn man en kinderen.” Daarentegen vroeg het broertje van LEONARDUS, een kleine bengel, die niet op school was te krijgen, nog ter elfder ure ook met moeder en broertjes gedoopt te worden, daar hij met hen in den hemel wilde komen. Sedert werd hij dan ook een geregeld, indien al niet een ijverig scholier, maar ook hiermede ging het langzamerhand beter, en gelijk reeds vermeld, is hij tot een helper opgegroeid van zendeling VERMEER.

Onder de velen, die in stilheid en nauwgezetheid hun Heer en Heiland dienden of nog dienen, zal ik hier eenigen vermelden.

Kina.

De oude KINA, nu nog in leven, die in de stellige meening verkeert, dat zij reeds over de honderd jaren is, en wat nog sterker spreekt, anderen in de gemeenten gelooven het ook. Want ouden van dagen zeggen haar nimmer jong te hebben gekend. Tot den huidigen dag is zij nog flink en werkzaam, zij is wat wij noemen zouden, een apothekeresse, zoekt kruiden in de bosschen en bereidt die voor de zieken. Nog frisch in haar geloof, predikt zij het Evangelie aan al hare patienten, Mahomedanen hoog en laag in rang, die van de zendelingen niets weten willen, luisteren vriendelijk naar haar, want zij is bij allen bemind, zoodat de eeuwigheid wellicht nog eenmaal iets zal openbaren van het door haar uitgestrooide zaad.

Martö Martöredjo.

Sedert 1891 in dienst van de Salatiga-zending, heeft ook een merkwaardige bekeerings-geschiedenis achter zich. Aan een brief van zendingeling JÜNGST uit dien tijd, ontleenen wij het volgende: „Arme MARTÖ

heeft wel een moeilijken weg te bewandelen, wij zijn vervuld met innig medelijden als wij aan hem denken, en kunnen toch niet anders dan den Heer prijzen, voor het goede werk zijns Geestes, 't welk Hij in hem gewerkt heeft. Omstreeks drie jaren geleden kwam hij uit Solo naar Toegoe en werd daar door wijlen broeder DE BOER gedoopt. Zijn gedrag te Toegoe liet, zooverre ik kon nagaan, niets te wenschen over, zoodat ik vrijmoedigheid kreeg, hem als helper aan te stellen. Hij heeft zich voortdurend zeer goed gehouden, en vooral door zijn eerlijkheid en openhartigheid mijn vertrouwen gewonnen. Eenige weken geleden echter kwam MARTÖ tot mij, met verzoek hem als helper te ontslaan. Dat dit mij zeer verwonderde, behoef ik wel niet te zeggen, aangezien ik alle reden van tevredenheid over hem had. Op mijne vraag, wat de oorzaak hiervan was, antwoordde hij, dat hij niet waardig was helper te zijn, en dat zijn hart zoo duister was. Daarbij stelde hij verschillende vragen, ten einde te weten te komen, hoe het eigenlijk was met zonden, die men vroeger gepleegd had, en hoe die vergeven en goed gemaakt konden worden.

Ik toonde hem den weg der verzoening in het

bloed onzes Heilands, maar lang nog vermocht hij dit niet recht te vatten. Telkens weer kwam hij mij hierover spreken, tot hij eindelijk met vreugde des harten beleed, nu vergeving van al zijne zonden ontvangen te hebben. Zijn blijdschap was groot, zijn oogen straalden van vreugde, en dat wij ons mede verheugden, behoeft wel niet gezegd te worden.

Kort echter daarna kwam MARTÔ weder bij mij, om mij gewichtige mededeelingen te doen betreffende zijn vroegere leven. Wat hij mij vertelde, kwam hoofdzakelijk hierop neer: MARTÔ was niet uit Solo, zooals hij altijd gezegd had, maar uit Kedoe; daar heeft hij omtrent 8 jaren de plaats bekleed van Loerah (burgemeester), doch hij was aan het spelen geraakt; buitendien was hij met vrouw en kinderen een tijd lang erg ziek geweest. Door deze beide oorzaken, het spel en de ziekte, heeft hij zich laten verleiden, de hem toevertrouwde belastingpenningen tot eigen bate te gebruiken. Dat is nu omtrent 6 jaren geleden. Ten einde raad is hij toen heimelijk weggelopen naar het Solosche, doch na eenige weken keerde hij weder tot zijne vrouw terug, en hield zich bijna een jaar thuis verborgen, zonder dat het gelukte hem op te sporen. Toen werd hij door

zijn vroegeren schrijver bij de politie aangeklaagd, gevat, en in de gevangenis gebracht.

In die gevangenis is hij 28 dagen geweest zonder nog verhoord te zijn geworden. Op zekeren dag werd hij nu in een andere kamer gebracht, waar hij met nog 8 anderen samen was. Uit die kamer gelukte het hem met nog vier anderen te vluchten, door middel van een geopend luik, waaraan een touw hing; de vier anderen zijn weer gevat, maar hij bleef op vrije voeten. Na eenige dagen en nachten in een bosch te hebben doorgebracht, ging hij op zekeren nacht zijn vrouw halen om met haar naar Solo te vluchten. Dáár en in Djokja bracht hij bijna twee jaren door; van daar kwam hij naar Toegoe, waar hij met zijne vrouw tot het Christendom overging. — Aldus luidde de bekentenis van onzen MARTÔ, hij vroeg mij en mijne vrouw hartelijk vergeving, omdat hij ons tot nu toe belogen had, door te zeggen dat hij uit Solo was, waar hij in den laatsten tijd gewoond had. Ook MARSINAH, zijne vrouw, kwam eenige dagen later om vergeving vragen, en wenschte mijn' raad te vernemen, betreffende hetgeen hij nu als Christen te doen had.

Ik zeide hem indien hij vermogen had, dan zou

ik hem bepaald raden het gel ~~terug te geven~~, maar daartoe was hij immers niet bij machte. Het zou overwogen moeten worden, meende zij, of hij zich niet moest aanmelden bij de regeering. Ik wilde niet gaarne directen invloed in dit opzicht op hem uitoefenen; maar vond beter dat hij zelf tot een besluit zou komen.

En dit gebeurde dan ook. Verleden week kwam MARTÔ mij mededeelen, dat hij plan had zich bij de politie aan te geven.

Nadat wij nog te zamen gebeden en den Heer de gansche zaak hadden opgedragen, heb ik den Assistent-Resident van Salatiga, en den President van den Landraad, beiden het Christendom genegene mannen, er over gesproken. Beide Heeren wilden nog tezamen beraadslagen en met elkander overleggen (er stond waarschijnlijk een dwangarbeid op van 4 à 5 jaren.)

Om kort te gaan, MARTÔ gaf zich bij de politie aan, en werd veroordeeld tot 3 maanden dwangarbeid bij den resident. De gedachte dat hij nu mij, en over het algemeen de Christenen, schande bereid had, drukte hem het meest. Daarna werd hij weer in zijne functie hersteld, en is nu nog op heden 1905 een trouwe hulp in de zending, heb-

bende gewerkt bij afwisseling onder broeder JÜNGST en ZIMMERBEUTEL.

Brief van den helper Jotam.

Reeds sedert vele jaren als Evangelist werkzaam bij zendeling JÜNGST te Ambarawa, bleef hij in diens verloftijd naar Europa aldaar werkzaam onder zendeling ZIMMERBEUTEL. Doch na JÜNGST terugkeer, en ziende op den nieuwen werkring van dezen broeder te Pekalongan, die sedert zoo vele jaren aan zichzelf was overgelaten geweest, dacht hij met weemoed aan de verspreide Christenen in die residentie, en achtte het zijne roeping hem te vergezellen.

Bij de gehechtheid van den Javaan aan zijn geboortegrond was dit een groot bewijs van zelfverloochenende liefde.

Zuster JÜNGST opende er aldra na aankomst eene Zondagschool van Europeesche en daarmede gelijkstaande kinderen, die zich tot taak stelden te trachten, om in het salaris van JOTAM te voorzien.

Naar aanleiding daarvan schreef JOTAM dan ook den volgenden brief aan genoemde kinderen:

„Ik ben een Javaan van Ambarawa met name JOTAM, en wil u eens iets van mijn wedervaren mededeelen.

Geboren werd ik te Ambarawa in 't jaar 1860. In deze mijne geboortestad heb ik mijn leven lang gewoond; nimmer ben ik ergens anders woonachtig geweest. Maar in 1904 verliet ik mijn geboortegrond, verliet ik vele lieve vrienden, broeders en bekenden, verliet ik mijn huis, de plaats in een woord, die ik mijn leven lang niet verlaten had, en zoo vertrok ik naar Pekalongan, de reis duurde een ganschen dag per spoor, ik was met mijne vrouw en mijne vier nog kleine kinderen. Hoe ik hieronder te moede was zal ik maar niet verhalen, maar niet anders begeerende dan Gods wil te doen, zoo nam ik dit besluit in gehoorzaamheid aan Zijn Woord. Mijn wensch en de begeerte mijns harten is hier menschen op te zoeken, die den Heer Jezus lief hebben en eenzaam en verlaten verre van geestverwanten wonen.

Zoo kwam ik dan ook behouden aan in Pekalongan. Ik zie nu, dat dit een groote stad is, zeer bevolkt en liggende aan de zee, ik vergelijk die met een groot woud vol van wolven en tijgers.

Nu woon ik reeds twee maanden hier op de hoofdplaats te midden van Javanen, maar heb nog geen vrienden of personen in mijne omgeving die mij

eenige vriendelijkheid bewijzen, allen ontvluchten mij. O! het is zoo moeielijk eenige aansluiting te vinden, want zooals ik reeds zeide, ze gelijken wel een woud, dat dicht en duister is.

9 September ondernam ik een tocht naar een dorp 8 paal van hier verwijderd; ik had vernomen, dat daar nog Christenen woonachtig waren, van uit den tijd dat hier een Zendeling werkzaam was (misschien wel 20 jaren geleden) en zoo nam ik mij voor hen te bezoeken. Daar aangekomen vond ik er slechts één te midden van Mahomedanen. Aan zijn metgezel was de strijd te zwaar geworden en hij was weer tot den Islam teruggekeerd, maar hijzelf betuigde in zijn geloof aan den Heere Jezus getrouw te zijn gebleven. Na allerlei vragen over en weer verhaalde hij mij, hoe hij hier alleen staande, al die jaren niets dan droefheid, smaad en spot had ondervonden; vijf maal had hij zich een huisje gebouwd, en vijf maal had men het in brand gestoken, zoodat hij nu maar was geëindigd met een klein hutje te bewonen. „Ja niemand wil iets met mij te doen hebben; maar toch,” zeide hij, „ben ik mijn geloof getrouw gebleven.”

Het sneed mij door 't harte dit alles te vernemen.

Een andermaal vond ik weer een man in een

Mahomedaansch dorp, die zijn geloof aan den Heere Jezus Christus betuigde. Ik vroeg hem, zijt gij inderdaad een Christen broeder? en zijt gij reeds gedoopt? Ja, zeide hij, al jammerend en klagend. Voor 20 jaren werd ik gedoopt, en heb niets dan ellende en vijandschap ondervonden van mijne dorpelingen, waaronder ik de eenige Christen ben; niemand wil iets met mij te doen hebben; mij te vervolgen en te smaden is hun lust en werk. Die man had evenals de eerstgenoemde, zijn geloof wel niet verzaakt, maar toch! het kinderlijk vertrouwen in hun God en Heiland, en de blijdschap des geloofs kenden zij niet. Ik trachtte hem te troosten en wees hem op de woorden van Matth. 5 vers 10—16: „Zalig zijn zij, die vervolgd worden” . . . „Gij hebt recht, zeide hij, maar zoo lang ik nog in 't vleesch wandel, is slechts moeite en verdriet mijn deel.” Zoo ziet ge, hoe zwaar mijne taak is in de roeping, die de Heer mij oplegde; daarom is mijne bede, dat alle vrienden en kinderen Gods, die dezen mijnen brief zullen lezen, mij willen steunen in hunne gebeden, opdat nog velen gevonden worden, die de Heer mij geeft te sterken en te vertroosten en in het geloof te bevestigen.

In een ander dorp, drie en een half uur van

hier, ontmoette ik eenige gezinnen, die ook beleden Christenen te zijn, maar bij onderzoek vond ik vele dwalingen in hunne leer, ook was het hier een half vertrouwen op God en een half vertrouwen op menschen, het bleken volgelingen van SADRACH te zijn. Zulke menschen zijn moeielijk in de rechte lijn te brengen. Het is met hen als met een oud ineenzakkend huis, dat toch met den besten wil der wereld niet meer hecht en sterk is te maken; maar los laten wil ik hen niet, opdat zij door mijne schuld niet verloren gaan.

In October richtte ik mijne schreden naar het district Dòrò, 12 paal van hier, vond ik een eenzaam oord, en bij den ingang van een bosch had ik toen nog 13 paal te klimmen, eer mij het dorp in het oog viel, dat ik zoekende was. Nog even te voren had ik een tijger ontmoet, die door Gods bewarende hulp mij even aanzag, en toen een anderen weg insloeg. Dáár nu vond ik eene kleine schaar die zich onderling stichtte. Na elkander gegroet te hebben, spraken wij over en weer over God en Zijn Woord. De broeders verheugden zich zeer over mijne komst. Zoo zoek ik dan de eenzamen op en tracht ze te bemoedigen en te verlevendigen. Mijn

terugweg ging weer eenzaam door het woud, waar ik den tijger had ontmoet; wel beëfde ik soms en zag telkens achterom, maar was steeds biddende, zeggende: Heere wees Gij mijn Geleider, Gij toch alleen zijt de hulp en kracht van Uwe geloovige kinderen!

Pak Ibrahim.

Toen zendeling ZIMMERBEUTEL voor 't eerst zich te Bloro vestigde, kwamen twee hoog bejaarde menschen hem tegemoet Pak IBRAHIM en zijne vrouw: „Mijn grootvader,” zeide hij, „heeft mij als kind verteld, dat hier de waarheid zou verkondigd worden, door een man die geen hoofddoek dragen zou”, deze beide werden dan ook de eerste leerlingen en doopelingen van broeder ZIMMERBEUTEL. Hij diende daarna nog eenige jaren als ouderling in de gemeente. Voor twee jaren (in 1902) ontsliep zijne trouwe levensgezellin, en nu kwam de roepstem ook tot hem; den 19de Mei des morgens te 10 ure ging hij in zijne rust.

Broeder Z. schreef: „sedert eenige weken reeds bemerkten wij, dat zijn einde naderde, doch hij sleepte zich toch noch naar de bijeenkomsten, waar hij

echter al minder en minder van het gesprokene verstond. Eindelijk moest hij blijven liggen en verlangde hij mij te spreken. Ofschoon zelf aan koorts lijdende vermande ik mij en bezocht hem; toen hij mij zag was hij zeer blijde. Ik zeide tot hem: IBRAHIM nu gaat gij naar Huis.” „O Toewan,” zeide hij, „ik wilde nog zoo gaarne 13 jaren hier blijven, de gemeente is nog zoo jong, en heeft mij nog zoo noodig.” Ik antwoordde hem, „IBRAHIM, wat de Heer doet is welgedaan! Gij moet er vrede mee hebben. De Heer spreekt van 70 en 80 jaren in zijn Woord, en gij zijt reeds ver over de 90 jaren. Al die jaren zijn toegift geweest. Neen IBRAHIM, nu gaat ge naar de eeuwige woningen, en weldra zult ge Jezus zien! Groet dan ook de njonja!” (ZIMMERBEUTEL'S eerste vrouw, die door de gemeente zoo bemind werd.) Toen kwam hij tot rust en baden zij nog te zamen.

Na eenige dagen kon ik hem nogmaals bezoeken, hij kon niet meer spreken, maar toen de helper hem in 't oor riep „Toewan is daar!” keerde hij zich naar mij toe en zag mij vriendelijk aan. Ik zeide, „IBRAHIM, gij gaat nu naar Huis, kunt gij nog gelooven dat de Heere Jezus al uwe zonden droeg en op Gol-

gotha voor u stierf?" Op beide vragen knikte hij bevestigend, en nadat wij nu nog samen gebeden hadden, namen wij afscheid van elkander, en sprak ik een zegen over hem uit. Vier-en-twintig uren later ontsliep hij zacht en kalm. Aan zijn graf sprak ik over de woorden „Ik ben de opstanding en het leven." Voor 't eerst lieten onze bazuinen zich bij het graf hooren, wat de plechtigheid aanmerkelijk verhoogde. Mocht een eeuwigheidszegen op zijn heengaan volgen, vooral voor zijne kinderen, van wie nog niet één bekeerd is.

Het jonge blinde Vrouwtje

dat met eene erge oogziekte tot een onzer Zendingen kwam, waartegen noch artselijke noch andere behandeling iets vermochten, en die onlangs nog het heerlijke getuigenis uitsprak, toen zij gelogeed was in die zendingsfamilie: „De Heer heeft wel niet uwe en mijne gebeden in dien zin verhoord, dat ik het licht in mijne oogen mocht behouden, maar meer dan dat heeft Hij mij gegeven, door mijne geestelijke oogen te openen; waardoor ik Hem nu mocht leeren kennen en liefhebben, wetende dat ik eenmaal daar Boven weer zien zal,

ja Hem zien zal, mijn Jezus, om voor eeuwig gelukkig daar te zijn!" Zij getuigt nu alom onder hare Mahomedaansche omgeving, ook hare moeder en zusters heeft zij reeds voor haren Heiland gewonnen; en zegt o zoo gelukkig in zijne gemeenschap zich te gevoelen. Zij heeft een bijzonder goed geheugen en onthoudt wat ze in de beide jaren, toen zij nog ziende was, bij onze zendingen geleerd heeft; ook voor de liederen, die zij zoo gaarne zingt, zoodat zij met dit alles nog trouw winst doet voor haar Meester.

Het Keizerrijk van Solo-Soerakarta.

In de eenige Residentie op Java, die voor de Zending nog gesloten is, begint zich het Christendom toch hier en daar baan te breken, en wel onder de leiding of medewerking van onze Salatiga-Zendingen.

Zoo is er een welgesteld Christen-Chinees, die op de grenzen van het Solo-gebied een Evangelisatie begon onder de inboorlingen; daar het hem echter bemoeielijkt werd hen in zijn huis te vergaderen, bouwde hij een kerkje voor hen even over de grens, waar het volkje nu ongehinderd bijeenkomt. Zending KAMP bezoekt hen af en toe van uit Salatiga.

In de stad des Keizers vond de nieuw aangekomen

predikant eenige Christen-Javanen aangesloten aan zijne kerk. De taal niet machtig zijnde, wendde hij zich tot ZIMMERBEUTEL om een evangelist; en die brief kwam daar aan ter rechter ure; want een jongeling stond juist gereed om een dergelijke betrekking te kunnen aanvaarden. Drie jaren geleden had n.l. Z. een Indo-Europeaan, die nimmer van God of Godsdiensdienst iets vernomen had, mogen onderwijzen, doopen en in de gemeente opnemen; daarna had deze Ambarawa verlaten voor eene andere werkzaamheid. Maar nu was hij teruggekeerd, en verhaalde, hoe hij te vergeefs naar een opzichtersplaats op een koffieland had uitgezien, om zodoende, zelf in zijn onderhoud voorziende, het Evangelie onder de Javanen te kunnen brengen.

De jongeling, daartoe geschikt geoordeeld, en aanbevolen door ZIMMERBEUTEL, werd als evangelist onder dat groepje aangenomen, waar hij nu met zegen werkzaam is.

Een derde groep Christen Javanen vindt men er ook nog elken Zondag in stilte in het achterhuis van een geloovigen Europeaan vereenigd.

In verband hiermede een woord over MANGOEN, een jonge man die in der tijd te Blera woonde, toen

ZIMMERBEUTEL daar nog werkzaam was. Hij werd dáár bekeerd en betoonde zich ook een levend Christen te zijn. Zijne vrouw echter heimwee hebbende naar haar geboortegrond, vertrok hij weer naar Solo, waar hij als bloedverwant van den Keizer recht had op eene woning in den Kraton.

Eenige jaren gingen voorbij en ZIMMERBEUTEL had hem uit het oog verloren, wel eens met vreezen en beven denkende aan zijn geliefden MANGOEN.

Doch ziet, te Solo komende, en onzen vriend bezoekende, die zijn kleinen kring in 't achterhuis bijeen had, vond hij er als voorganger... niemand anders dan MANGOEN. Men kan zich de vreugde van ZIMMERBEUTEL voorstellen bij dit terugzien. Het eind echter was, dat MANGOEN, dien het op den duur te zwaar viel in zijne Mohamedaansche omgeving, terugkeerde tot ZIMMERBEUTEL, bij wien hij nu is aangesteld als helper in de gemeente te Ambarawa.

Dat alle moeite gedaan werd, om ook vrijheid van Godsdiensdienst en toelating van zendelingen in het Solo-sche te verkrijgen, is bekend; maar daar de Keizer tevens opperpriester is van het Mahomedanisme op Java, was dit tot op heden nog zeer bezwaarlijk.

Wachten. — Engano.

Maar ook in Holland verliet de Heer mij niet; menige gebedsverhooring, te intiem om aan 't papier toetevertrouwen was mijn deel, en hield mijn geloof staande, ook mijn gebedsleven wakker, maar „wachten” die groote les moest nog in diepere beteekenis geleerd worden.

Dit „wachten” werd ook, na jaren biddens begonnen met eene nu zalige vriendin, bekroond met een grooten zegen in Engano, een eiland aan de westkust van Sumatra.

Terwijl er hier gebeden voor opgingen, en alle pogingen ijdel schenen, om er een zendeling te plaatsen, was de Heer al bezig om de zaak voor te bereiden, — een kort bezoek van Mahomedanen, gelukkig nog te kort om wortel te hebben geschoten, had die verandering teweeggebracht.

De laatste maal dat Inspector SCHREIBER bij mij kwam, stapte hij vroolijk en jubelend de kamer in met den uitroep, „goede tijding breng ik u, Engano werd ingenomen”.

Het bestuur der Barmer-zending had zich eindelijk bereid verklaard er een zendeling voor af te staan.

Het was LETT de baanbreker van het nu bijna geheel gechristianiseerde Nias, die er werd heengezonden. Daar komende werd hij verrast, door een begin van orde en beschaving te vinden in het eiland, dat vroeger als gansch barbaarsch bekend stond. De menschen waren nu gekleed en hadden zich nette hutten gebouwd, en zoo was er ten eenemale een verandering in gang, die onzen zendeling hoopvol tegenblikte. — Nog in 't vorige jaar had de controleur, om niet al te geschandaliseerd te wezen, weer eenige kleedingstukken aan de hoofden gezonden, waarmede ze hem moesten ontvangen. Ook waren er toen nog geene andere woningen dan die soort hutten waar ze kruipende in moesten komen, en niet rechtop in konden staan. Doch de grootste verrassing was een oud opperhoofd met name DOENDI, die tot den zendeling zeide: „Wij zijn hier zoo bang voor den dood, ook de Mohamedaansche priester kan die vrees niet bij mij wegnemen; maar wat denkt gij, als mijne zonden eens vergeven konden worden, zou ik dan mijn angst niet kunnen overwinnen?”

Op het antwoord van LETT dat het bloed van Christus reinigt van alle zonden, zeide hij: „ja maar mijne zonden zijn zoovele, die ik in mijn

leeftijd van 45 jaren begaan heb;" en daarop volgde eene openhartige bekentenis. Om kort te gaan, DOEDI toonde in vollen ernst gevoel van zonden te hebben, en behoefte aan vergeving was in hem ontwaakt. Daar hij Maleisch sprak, dat ook LETH kende, fungeerde hij al dadelijk als tolk bij de Evangelieverkondiging, die al spoedig door eenigen bijgewoond werd, en zoo kon de zendeling zelfs vóór hij nog het Enganeesch machtig was, zijn arbeid voorbereiden. Het is nu in 1905 drie jaren geleden en DOEDI bleef getrouw, reeds herhaalde malen vragende om den doop, welke hem dan nu ook met nog eenige anderen dezer dagen zal toegediend worden.

De bevolking was in de laatste jaren zeer verminderd. Naar de oorzaak hiervan kwam nu ook Dr. WINKLER van de Barmer-zending een onderzoek instellen. Het eiland telde 7 koningen, die echter onderling in vrede leefden, een hoopvol arbeidsveld voorwaar!

Gebedsverhooring.

Ook wilde de Heer mij menigmaal gebruiken als middel bij gebedsverhooring voor anderen van zijne kinderen. Om hier maar een paar gevallen te noemen.

Een boertje te E. had de gewoonte hardop te bidden in zijn stil, eenzaam kamertje, maar op een nacht was buiten zijn weten de pronkkamer van een naburig huisje door een logée ingenomen, en door het dunne muurtje werd zijn gebed afgeluisterd, dat ongeveer in deze woorden werd uitgesproken: „Lieve Heer, Gij zijt de machtige. Men zegt dat ik een zegen kon hebben voor mijn hart, en zegen kon meebrengen voor ons dorp, als ik naar dit Bondsfeest ga; maar Gij weet het, ik heb geen broek, o zend mij dan een broek, al moest die direct uit den hemel komen, evenals Gij voorheen het manna uit uw hemel zondt aan de kinderen Israëls." En ziet, de Heer beschikte het zoo, dat ik in die dagen een bezoekje bracht aan een oud moedertje in Bethanie, die logée was hare dochter, en had haar even bezocht alvorens in een nieuwen dienst te gaan; en die had dit gebed medegedeeld, dat ze nu op hare beurt aan mij verhaalde, en zoo geschiedde het dat werkelijk de gewenschte broek als uit den hemel voor hem nederdaalde, maar wat de Heer ook bestuurd had was, dat die broek hem paste, alsof zij voor hem gemaakt was. Nimmer heeft hij kunnen vermoeden, wie de Heer tot deze gebedsverhooring gebruikt had, want

persoonlijk bleef hij mij onbekend en zelfs zijn naam was ik spoedig vergeten.

Een ander maal werd ik als 't ware gedrongen, rechts, in stede van links, mijn voorgenomen weg in te slaan, en de namen op de deuren lezende, trof mij de naam van een predikants-weduwe, die, naar ik wist, het menigmaal zeer zuinig had, ik kende haar toen nog weinig, ofschoon ik later zeer bevriend met haar werd, en in haar eene lieve geloovige zuster leerde kennen. Op eens dacht ik: „Er kon wel eens nood hier wezen”, en, een banknootje bij mij hebbende, liet ik het in de brievenbus glijden, en daarbij was mijn gevoel van dank aan den Heer, dit te mogen doen, zóó groot en mijne blijdschap zóó innig, dat ik die niet in woorden zou kunnen beschrijven.

Ja, waar de linkerhand nauwelijks weet wat de rechterhand doet, heeft men eerst recht de vreugde van het: „Zaliger te geven dan te ontvangen.” Die weduwe heeft bij haar leven nooit geweten, wie de Heer tot hare gebedsverhooring heeft willen gebruiken. Wellicht is het haar in den hemel geopenbaard. Zij verhaalde mij later, toenmaals maar één gulden in huis gehad te hebben, en hoe hare dochter schreiende naast haar zat, maar dat de Heer haar toen de woor-

den in hart en mond gaf: „Kind, onze Vader in den hemel heeft ons immers nog nooit verlaten, laat ons ook nu op Hem vertrouwen.”

In elke plaats, waar ik sedert mijn terugkeer van Java woonde, wees de Heer mij een weg aan om in te wandelen, en in Zijne liefde gaf Hij mij werk te doen, waarbij ik het werk in mijn eigen familie-kring niet behoefde te veronachtzamen. Te Arnhem was het de oprichting eener Christelijke naaischool in 1856, die voor weinige jaren nog bestond en wellicht ook heden nog bestaat. In Zeist een breischooltje, geleid door een lief nog heel jong meisje onder het oog harer moeder, die bijzondere gaven had voor die kleinen. Zij moest daar zeker ingeleid worden om hare gaven te ontwikkelen. Want in latere jaren vond ik haar terug als dirigerende moeder in het weeshuis van Zeist. Getrouwd zijnde, werden zij en haar man aangesteld als vader en moeder dezer inrichting, doch na het overlijden van haar man vroegen de weezen zóó dringend, dat hunne moeder hun niet ontnomen zou worden, — de groote jongens en meisjes gehoorzaamheid en volgzzaamheid belovende aan het bestuur, 't welk haar ook had leeren waardeeren, — dat hun dit verzoek dan ook werd inge-

willigd, en gedurende nog vele jaren bleef zij aan het hoofd van het huis, in het genot van het volle vertrouwen van het bestuur en van de liefde der kinderen.

In Driebergen was het de nog heden bestaande Christelijke bewaarschool, die ik mocht stichten met de voortreffelijke, nu zalige Mevrouw VAN EEGHEN en andere vrienden, en zoo vind ik nog hier en daar een gedenksteen van Gods trouwe liefde en genade in den arbeid, waarin Hij mij eenigzins wilde gebruiken.

Abraham.

Een man komt mij hier in herinnering, van wien ik, buitenslands zijnde, in de courant las, dat hij op 79jarigen leeftijd uit de gevangenis zou ontslagen worden, en wel na af en toe 40 jaren gezeten te hebben. Door innig medelijden voor dien ouden man bewogen, dacht ik: „wat blijft hem over dan op nieuw te stelen, om niet van honger om te komen?” Zoo vroeg ik een plaatsje voor hem in het huis van Barmhartigheid te Ermelo, dat dan ook vriendelijk werd ingeruimd. Zuster VAN HALTEREN, de directrice, zag er wel wat tegen op, maar schreef mij: „daar wij bidden voor gevangenen, mogen wij de deur ook niet voor hen sluiten”. En zoo kwam

de vriend dan ook daar, gelukkig een goed getuigenis medebrengende van de laatste jaren zijner gevangenschap, waarin hij zelfs een goeden invloed had uitgeoefend op zijne medegevangenen.

Niemand wist van waar hij kwam, maar zijn dankbaar gevoel om in liefde daar te zijn opgenomen, viel een ieder in 't oog, en hulpvaardig, als hij was, om nog allerlei kleine diensten te bewijzen, ook aan zijne medeverpleegden, stal hij ieders hart.

Doch ziet, toen ik na drie maanden mijne verpleegkosten verzond, kruiste mijn brief zich met een van zuster VAN HALTEREN, om mij zijn overlijden te melden. Hij had nog menigmaal zijn voornemen geuit om zijne onbekende weldoenster schriftelijk te bedanken, maar het schrijven had hij verleerd. Hij was ontslapen in de volle verzekerdheid, dat zijne zonden hem vergeven waren om Jezus wille.

Welk eene liefde van den Heer was het toch alweer, om mij te hebben willen gebruiken tot redding van dien armen man!

Frédérique.

Een dame opzoekende in Amsterdam, die ik op Java gekend had als dirigeerende een groote kost-

school voor Indo-Europeesche Meisjes — zeide zij „Mevrouw, ik hoor dat er zoo vele goede menschen in Holland zijn; zou niet een hunner het kind, dat ik medebracht, tot zich willen nemen? Last zullen zij er niet van hebben, want verwend heb ik haar niet, zij slaapt maar op een matje op den grond, ook aan warme kleeren vond ik beter haar maar niet te verwennen,” (en dat in een kouden winter!) en zoo ging zij voort. Toen zij alle kinderen naar huis had gezonden, bleef FRÉDÉRIQUE over, haar vader getrouwd zijnde, in Holland, had het kind op Indische wijze van zich gestooten, en hield zelfs op met de f10.— 's maands, die hij als kostgeld voor haar betaalde. Het was een meisje van 12 jaren; door rheumatiek ineengedoken, zat ze op een stoof in het keukentje.

Met innig medelijden vervuld, nam ik het kind mede. De Heer zegende mijne zorgen voor haar, en weldra mocht zij herstellen. Zij was een tijd lang aan huis in het lieve gezin van den onvergetelijken T. M. LOOMAN te Amsterdam, en later bij Mevr. CHEVALLIER in het Diaconessenhuis te Utrecht, en zoo was zij goed op weg om een geschikt bewaarschooljufvrouwte te worden. Maar ook hier

was het weer: de mensch wikt, maar God beschikt. De doktor vreesde, toen zij nog geen 16 jaren was, dat een Hollandsche winter voor haar gestel gevaarlijk zou worden, zoodat een goede scheepsgelegenheid voor haar werd gezocht, en zij, in goede handen vallende, nog vele jaren als eene lieve Christin haren weg heeft gemaakt, ja zij kwam zelfs nog eens over naar Holland met de familie, waarin ze werkzaam was, en die haar zeer waardeerde. Ook hier had ik God voor Zijne liefde te danken, dat ik haar de reddende hand had mogen toesteken. O, het zijn van die genietingen, ons door den Heer zelf geschenken, die de wereld niet kent, daarom nog eene enkele geschiedenis neergeschreven, die ook alweer van Gods kracht in zwakheid getuigt, en ter navolging moge strekken.

Christelijke ambachtschool te Batavia.

Als medeoprichtster der Christelijke ambachtschool te Batavia, zoo uitstekend geleid in der tijd door den heer TE NIET en zijne vrouw, mocht ik er menig kind een plaats bereiden, waarvan de gevolgen mij eerst Boven bekend zullen worden. Er kwam o. a. een man tot mij te Salatiga, zeggende: „Mevrouw! zoudt

u ook mijn dochtertje niet naar die school willen zenden? want geld heb ik niet om de school te Salatiga te betalen, en ook is die wat ver; ik heb maar f10.— 's maands, waarop ik kan rekenen." Ik zeide toen: „Maar ge zijt immers doodgraver?" Waarop het zonderlinge antwoord mij bijbleef: „Maar ach, Mevrouw! het is zoo'n slechte tijd, er sterven zoo weinig menschen! Een enkel geval bereidde mij hierbij groote vreugde, n.l. van een vijfjarig meisje, dat ik voorloopig bij mij nam, want ik had eenige maanden te wachten, eer ik geschikte reisgelegenheid voor haar vond. Op mijne terugreis naar Europa, Batavia aandoende, bezocht ik nog de school, maar verloor toen ook haar en mijne andere protegétjes uit het oog.

Hier gingen jaren over heen, toen een Indische dame met hare dochters bij mij aanschelde; het was eene onderwijzeres met verlof in Nederland. — Mevrouw", zeide zij, aan u heb ik naast God alles te danken, want niet alleen was mijn verblijf ten uwent toen ik met uw zoontje speelde de gelukkigste tijd van mijn leven, maar zonder u zou er niet die goede grond bij mij gelegd zijn onder de goede zorgen van Mijnheer en Mevrouw TE NIET. Nimmer had ik voor mijzelve en

als weduwe voor mijne kinderen den kost kunnen verdienen, en hun de opvoeding kunnen geven waartoe ik nu in staat werd gesteld, daar ik op dien gelegden grond voort bouwende, nog als weduwe mijn onderwijzeres-examen heb kunnen doen.

Dat men niet te haastig moet zijn in het afwijzen van personen, die ons om hulp komen vragen, vooral als een inwendige stem ons zegt, dat het wel eens de Heer kon zijn, die zoo iemand ons toezendt, dit mochten wij o. a. ondervinden (het was nog bij het leven van mijn man) met een jongeling genaamd

Mühlenbeck

die eens door onzen knecht, die hem aan 't station ontmoet had, bij ons werd ingeleid. Zijne geschiedenis kwam in korte woorden hierop neer: opgevoed in een kloosterschool, met bestemming tot het priesterambt, had hij een Bijbel in handen gekregen, gelezen en bestudeerd, en er uit geleerd direct tot Jezus te gaan met zijne nooden, zonder de tusschenkomst der vele tusschenpersonen die de Roomsche Katholieke Kerk aanwijst, en zoo waren de kloostermuren hem te eng geworden, en was hij die ontvlucht. De grenzen overschrijdende kwam hij in Holland

aan, waar hij aanschelde bij een predikantsfamilie, die hem vriendelijke gastvrijheid verleende; daar echter Gods Woord zijn levensboek was geworden, werd het hem ook dáár weldra onhoudbaar, want bij al de vriendelijkheid hem bewezen, kwam hij tot de overtuiging, dat het niet de Godsdienst was van den Bijbel, die hier beleden werd, (het was een moderne leeraar) zoodat hij, ofschoon erkentelijk voor de bewezen liefde, nu door ging naar Rotterdam. Hier belandde hij in het zendingshuis der Nederlandsche Zending-Vereeniging, die hem als kweekeling opnam.

In den eersten tijd ging het goed, doch daar hij de gewoonte had sinds zijne kinderjaren om zijne gebeden overluid op te zeggen, zoo ging hij daarmee voort als hij zich alleen waande; en dit had zijn ontslag tengevolge, daar zijne mede-kweekelingen hieruit opmaakten, dat hij nog half R. K. was gebleven. Doch geen nood, zich bekwamen wilde hij nu eenmaal, om in 't Evangelie werkzaam te kunnen zijn; en zoo gelukte het hem, leerling te worden aan de Theologische School te Kampen. Hier nam hij met lust en ijver zijn werk weer op, maar mocht er zijne studiën toch ook niet voleindigen.

Een brief van zijn broer, drong hem, uit naam

van zijn vader die stervende was, om haastig over te komen, nog eenmaal wenschte hij zijn afgevalen zoon te ontmoeten. Ook de vader was als weduwnaar pastoor geworden.

De vader echter maakte zijn hart zoo week, zeggende, dat hij met een vloek voor hem op de lippen den laatsten adem zou uitblazen, als hij niet terugkeerde tot de alleen-zaligmakende kerk. O, en op zijn sterfbed wenschte hij toch zijne handen zegenend op het hoofd van dien zoon te leggen! Om kort te gaan, de strijd was hem te zwaar, en hij keerde terug naar zijn klooster. Doch al spoedig kwam hij er toe opnieuw te vluchten, en zich toe te vertrouwen aan zijn God, zeide hij, die hem wel helpen zou, als hij zich maar in zijn weg begaf. „En zoo sta ik nu voor u,” zeide hij verder, „alleen in een vreemd land als verworpeling van de menschen; kunt u mij niet voorloopig aan een of ander werk helpen?” Op de vraag wat kunt ge doen, was zijn antwoord: „ik wil alles doen, niets zal mij te gering wezen”. Mijn man kwam op de gedachte met hem naar het Broederhuis te Zeist te gaan, en daar te gaan vragen of zij niet een of ander werk voor hem zouden hebben. Doch helaas zij hadden op dit oogenblik alleen iemand

noodig om 't grove werk in het onderhuis te doen, tot hulp in de keuken als anderzinds; doch onze M. bood zich moedig er voor aan, en deed met trouw en zorg dit nederige werk gedurende den ganschen zomer.

Nauwlijks echter hadden wij weer onze winterkwartieren betrokken in Amsterdam, of vriend M. schelde weer aan, en vroeg of Mijnheer niet zijn voorspraak zou willen wezen zoo hij iets passends voor zich vond, waar toch meer kans op was in een stad als Amsterdam dan in het stille Zeist.

Wij verschaften hem logies, zijn middageten mocht hij bij ons nuttigen, en nu zoekende, vond hij aldaar eene betrekking, het was als koster en factotum bij Ds. PAULI, Zendeling onder Israël, die dan tevens hem zou onderwijzen in 't geen hij behoefde om zich aan den Evangeliedienst te kunnen wijden, dat steeds zijne begeerte bleef. Hier bleef hij eenige maanden, toen uit Amerika de tijding tot hem kwam, dat er nog ééne vrije plaats was op eene academie, die men voor hem wilde open houden, als hij er zich tijdig heen kon begeven. Mijnheer VAN VOLLENHOVEN hielp hem nu nog eenmaal aan passage, de noodige boeken enz., en zoo werd hij er als student aangenomen. Na volbrachte studiën schreef hij ons, be-

roepen te zijn in eene Duitsche kerk, overgelukkig eindelijk zijn wensch te zien vervuld.

Ruim 25 jaren gingen er over dien brief heen, en vriend M. was zoo goed als vergeten, toen 's morgens aan 't ontbijt een man in eens voor mij stond. Hij had aan de meid gevraagd, of Mevrouw thuis was, en vernemende, dat ik aan de ontbijttafel zat, trad hij maar op Amerikaansche wijze binnen, zeggende: „Mevrouw, ik ben MÜHLENBECK, en in Holland met verlof zijnde, waar ik op 't oogenblik een predikantsdienst in een klein afgescheiden kerkje in Doesburg waarneem, dacht mij toch even naar Utrecht te komen, om u nog eens te bedanken voor alles, wat u en wijlen mijnheer VAN VOLLENHOVEN voor mij gedaan hebben.” Het was alweer eene liefelijke uitkomst van een verleende hulp, wel aanmoedigend tot 't gebed om nog maar méér als werktuig in Gods hand gebruikt te worden. Ja, zoo hebben Gods kinderen soms genietingen, die verre het voorbijgaande genot der wereldlingen te boven gaan. Om dit even te betuigen, deed ik een greep uit de vele gelegenheden, waarin Gods kracht in mijne zwakheid zich openbaarde.

Dat in verleende hulp aan ongelukkigen, ook dikwijls misgrepen gedaan worden en teleurstellingen

niet uitblijven, wie heeft dit niet ondervonden? Maar daarom zegt ook een PAULUS niet alleen: „ik heb geleerd gebrek te lijden”, maar ook: „ik heb geleerd overvloed te hebben”. Waar de Heer ons alzoo iet méér als rentmeesters of rentmeesteressen toevertrouwen dan wij voor ons levensonderhoud behoeven, hetz veel of weinig, hebben wij ook die les met een PAULUS biddende te leeren.

Tehuis voor verwaarloosde kinderen.

In het nederige huisje, thans het kleinste, als een overgebleven reliëf, van de jaren lang onbebouwd Maliebaan, had ik nog een klein werk, dat in stil gewrocht, heel wat kinderen ten zegen werd, kinderen, die uit de diepste diepte werden opgehaald, en door Gods hulp later tot nuttige personen in de maatschappij op te treden, al bleven ze ook nederig den werkenden stand zich bewegen; maar bovenmocht ik van eenigen hunner de voldoening smaken dat ze geestelijk ook een zegen hadden meegenomen. Met de meesten hunner kom ik nog af en toe aanraking — alleen van één meisje, 't kind van een landlooper, dat toen reeds niet veel belovend scheek vernam ik niets meer; het is de eenige, die ik gehe-

uit het oog verloor; God erbarme zich over haar!

Het waren kinderen, die op mijn weg werden gebracht, geen recht hebbende om in eenige bestaande inrichting opgenomen te worden; of geen stadgenooten zijnde, of tot geen kerkgenootschap behoorende, ook geen eigenlijke weezen, maar verwaarloosden door dronken vaders of diep gevallen moeders enz.; in één woord, treurig waren de geschiedenissen, die zij achter zich hadden; meer dan één was zoo vol van ongedierte bij aankomst, dat de „tante”, hunne pleegmoeder, na het ontkleeden hunne kleeven met de tang naar buiten wierp.

Een meisje, half idioot, had nog nimmer een bed gezien; 's avonds voor het hare staande, zeide zij: „moet ik daar in?” Een paar boschjes stroo was het eenige leger, dat zij ooit gekend had. Ook dit kind werd het verblijf aldaar ten zegen. Toen zij na langen, langen tijd lezen had geleerd, begon zij reeds Zondagsavonds aan haar tekstje voor de Zondagschool, en leerde het zodoende geregeld in den loop van de week.

Zij had een flinke stem, en eenmaal het Psalmvers van buiten kennende: „Geloofd zij God met diepst ontzag”, was het elken morgen op haar verzoek, dat de dag er mede werd aangevangen. Hoeveel dubbel-

tjes een gulden had, heeft ze nooit kunnen vatten, maar zij had een vroom gemoed, en hier zag men duidelijk hoe de Heer Zijn Woord den kinderen wilde openbaren. Ik zag haar onlangs eens weder en sedert jaren was zij in denzelfden dienst, waar zij om hare trouw en werkzaamheid gewaardeerd werd. Ook anderen kwamen in goede diensten terecht of zijn getrouwd en flinke huismoeders geworden; een jongen is onderofficier en heeft kans sergeant-majoor te worden, een ander, die ook als onderofficier na volbrachten dienstdienst uittrad, werd op mijne aanbeveling als conducteur aan de spoor geplaatst, nog een van de jongens, dien ik opnam, bracht het tot meesterknecht bij eene boerin, die haar man verloren had. En zoo had ik veel satisfactie van dit kleine werk mij toevertrouwd, dat door het overlijden van de „tante” pleegmoeder een einde nam.

In deze schets mijner herinneringen zal ik maar niet gewagen van 't meer persoonlijke lief en leed dat ik doorleefde, ook bij ziekte en sterfgevallen van geliefde betrekkingen of in veel bewogen tijden. Alleen nog even gezegd, dat mijn God mij onder alles steeds nabij was, mij sterkende en steunende in donkere dagen met vertroosting, die ik nimmer

zou hebben leeren kennen in dagen van voorspoed.

Ook was het eene liefde van mijn God, mij sedert jaren steeds bij 't krieken van den dag te wekken, wanneer ik dan mijn gebed in alle stilte en rust kan opzenden, zonder dat een wat gehaast morgen-toilet vaak een geestelijke zegen mij behoefde te benemen.

En nu, eer wij scheiden, mijne waarde lezers, de jeugdige van jaren niet 't minst, laat mij u nog den grootmoederlijken raad geven: leg al de gaven, u door God geschonken, aan Zijne voeten neer, opdat Hij zelf u leere ze te besteden in Zijnen dienst, tot verheerlijking van Zijnen grooten Naam, en tot heil van onsterfelijke zielen, bedenkende dat dit korte of iets langere leven slechts eene voorbereiding is, voor het ware eeuwige leven hiernamaals; dan zult ook gij de groote voldoening smaken, dat Zijne kracht ook in uwe zwakheid volbracht wordt. Ja, en dan kunt gij tevens vrij de bloemen plukken, die op uw levenspad zich voordoen, als gij daarbij de Vaderhand niet loslaat, en met den Psalmist zult gij aan 't eind van de baan van harte kunnen zeggen: „Loof den Heere, mijne ziel! en vergeet geene van Zijne weldaden!”
